

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOL

NSV Liidu ajaloo kateeder

Mai Moorlat

AJALOO ÕPETAMINE

TARTU ÜLIKOOLIS

1896 - 1918

DIPLOMITÖÖ

TRÜ võistlustööde komisjoni otsusega 24. juunil

1973. a. on määratud käesolevale tööle

I auhind

S. Meuru

JUHENDAJA DOSENT

L. ERINGSON

ARHIIVKOGU

TARTU 1973

SISSEJUHATUS

XIX sajandi II poolel algas Venemaal kapitalismi arenguperiood, mille käigus kujunesid tõelikult välja uued klassid - kodanlus ja proletariaat. Kiiresti kasvas ja arenes tööstusproletariaat, kes tõusis sajandi lõpul esiplaanile ühiskondlik-politilises võitluses ja ümurtas vana piirdu koridusele. Reaktsiooniline tsaarivalitsus aga tahtis püüda koriduse levikut ja säilitada sisuliselt koridussüsteemi, mille eesmärgis oli isevalitsuslike ja õigluslike ideede levitamise. N. J. Lenin kirjutas sellise poliitilise iseloomustamiseks: „Minister vaatab töölistele kui püssirohule, teadusele ja koridusele aga kui sädemele; minister on veendunud, et kui säde satub püssirohule, siis plahvatus tabab kõigepealt valitsust.“¹

¹ N. J. Lenin, „Millest mõtlevad meie ministrid?“, Teosed, kd. 2, Tallinn, 1949, lk. 72.

Reaktsiooni peaktung kõrgematele õppeasutustele algas 1884a. uue üliõpilasliku ülikoolide põhimääruse kehtestamisega. Selle maksmapanemist nähti rangelt kõrgis Venemaa ülikoolides. Kui mujal hakkati seda kogu ellu võtma, siis Tartu ülikoolis rüüti esimesed muudatused läbi alles 1889a. Järgmise kuue aasta jooksul muudeti ümber suurem osa vanest õppe- ja administratiivkorraldusest. Ülikool kaotas oma laialdase autonoomia, kuni järele õppe- ja asjaajamiseks kehtestati vene keel. Ülikooli sisetule elu allutati karedusministri ja õppeing-konna ülema kontrollile. Uue põhimääruse järgi kuulus rektori nimetamise õigus, samuti ka dekaanide ja professorite ametisse nimistamise õigus karedusministrile. Kaotati ära ülikoolikohus ja pro- rektori amet, mille asemel loodi inspektori koht, mille kompetents kuulus üliõpilaste eluviiside eest hoidmisele ja dissipliini eest vastutamine üli- koolis. Sellisel moel loodi valitsus piineta raskendata professorite arvu ja üliõpilaskonna demokristiseerumist.

Progressiivsed olid need muudatused selle poolest, et tegid lõpu baltiseerulise ülemõimule Tartu üli- koolis. Reaktsioonilisele meelestatud balti peresid ja sama professorite õnne muudustele, eiti vene keele

kehkestamiseks ülikoolis ägedat vastupanu, väidet, et see eraldab Tartu ülikooli Lääne-Euroopast ja toob kaasa ülikooli kui teadusliku keskuse laanguse.

Paljud sama rahvusest professorid ja üliõpilased lahkusid. Kuid ülikool töötas ja arenes edasi jäädes endiselt silmapaistvas keskusena. Ülikooli reorganiseerimine avas uia laia tee nii vene teadlastele kui ka teistest rahvustest üliõpilastele, mis soodustas senisest palju laialdesemate sidemete loomist Eesti ja progressiivse vene kultuuri vahel. Üha rohkem asuti õppima Venemaa sisetubermangudest

Tartu ülikooli: 1865 a. - 116 üliõpilast

1895 a. - 474

1904 a. - 1403

Eestlastele uue ülikooli põhimaäeruse rakendamise soodustusi ei toonud, kuid siiski oli Tartu ülikool kõige tähtsamaks vaiteadlaste kaadri ettevalmistajaks Eestis. Arvuliselt ja protsentuaalselt valmistati siin ette kõige enam arste ja farmatseute-provisoreid. XIX saj lõpul kasvab tunduvalt matemaatika - loodusteaduskonna osatähtsus, koos uute materialistlike ideede levikuga loodusteaduses. Lauges seerestis aga usuteaduskonna osatähtsus.

3 ENSV RAKA, f. 402, nim. 4, aasta aruanded 1865, 1895. ja 1904. kohta.

lõplikult aruand ümber esikirjad Tartu
 ülikoolis jõusse 1896a; kellelgi oli täidetud üm üh-
 venemaalise ülikoolide põhimääruse peesõnne — alla-
 tada kõik need ülikoolid ühtsele korraldusele.

Tartu ülikooli korralduses säilunud siiski
 mitmed väärasused: ⁴ — ülikoolis oli viienda
 teaduskonnaks usinõpetus, kus toimus õppetöö
 saksa keeles,

— ülikooli õigusteadus-
 konnas oli kohaliku õiguse kateeder — A. Liivi-,
 Eesti-, Kuramae õiguse kateeder,

— ülikooli juures eksisteri-
 sid postlegatsed üliõpilaskorporatsioonid nn. sekse
 vaimuga.

Sellina eksisteris Tartu ülikool üle 20-a-
 aasta, mille jooksul õppis siin palju hilisemaid
 silmapaistvaid teadlasi ja õpetas neid teaduse
 parimaid esindajaid (botaanik N. Kurnetsov,
 anatoom A. Rauber, keemikud J. Kowdanov ja
 G. Tammer, geoloog N. Andrusov, keeliteadlased
 Baudouin de Courtenay ja D. Kudrjanski, ajaloo-
 lased A. Jasinski ja J. Perle, jt).

Tartu ülikooli seda perioodi ei ole veel
ajaloostest pealt põhjalikult uuritud. Paljude

⁴ Деконное общество в гевроуембе лиреперококо
 Кривекоко Турберуеме, Рига, 1904, стр. 17-20.

õppejõudude töö ja tegevus ei ole leidnud veel kajastust. Üks vähemuuritumaid küsimusi on ajaloo õpetamise areng Tartu ülikoolis. Käsitlitud ei ole ka ajaloolaste vaateid sel küllaltki murrangulisel perioodil, mil marksistlikud ideed hakkasid levima ajaloo teaduses.

Antud töö eesmärgiks ongi lähemalt käsitleda neid probleeme Tartu ülikooli ajaloost. Selle teema on ulatuslik ja värske, mitmeid eri uurimusi, ei ole näinud ajakirja sellest võrdse põlgatusega välja toodud.

Töö on kirjutatud kolme peatükina, millest esimene käsitleb õppekorraldust ajaloo-õa-aknaas. Selle eesmärgiks on tuua välja peamised üliõpilastele esitatud nõudmised ja tingimused ajaloo õppimisel, seostades seda õppeprogrammidega.

Peaosa töö on pandud ajaloo õppejõudude kaadri uurimisele ja nende osa väljatoomisele ajaloo õpetamise arengus. Kuna ülikooli siiski eelkõige teaduslik õppeasutus on kolmas peatükk pühendatud ajaloolaste teadusliku tegevuse põhi- suundade ja uurimistulede analüüsile. Eesmärgiks on anda nende vaadetele ja teaduslikule tegevustele hinnanguid lähtudes marksistliku ajaloo teaduse seisukohtadelt.

Töö kirjutamisel on suurel määral tugitud ENSV RAKA Partei ülikooli (fond 402) materjalidele.⁵ Arhiivis töötamise käigus tutvusin ajaloolaste isiklike teinikutega, mis kesklesid andmeid sisaldesid suhteliselt vähe, kuna neis ei kajastu ajaloolaste õppe- ja teadusliku tegevuse suvaste ülikooli nõuogu istungite protokollidest võis leida väetuskirju materjali üliõpilaste õpetajavuse kui ka õppeplaanide- ja programmide kohta. Põhiallikatena, kust on saadud andmed õppejõudude kaadri kujunemise ja tegevuse kohta, kasutasin tolleajalisi ülikooli väljaanded – lehtede üldkaardid⁶ ja isikliku koosseisu nimekirjad.⁷ Sama küsimuse kohta leidub materjali ajakirjades „Грешне Записки Императорского Юрьевского Университета“⁸ ja „Сборник Грешно-Сумературного Общества“.⁹ Need ülikooli enda poolt toimetatud teaduslikud väljaanded sisaldasid ka suurema osa ajaloolaste artiklitest ja uurimistest.

⁵ ENSV RAKA, ф. 402, н.п. 3, 4, 5, 9.

⁶ Обзорные режисии Императорского Юрьевского Университета 1896 - 1917, Юрьев, 1896 - 1917.

⁷ Список состав Императорского Юрьевского Университета 1896 - 1918, Юрьев, 1896 - 1918.

⁸ Грешне Записки Императорского Юрьевского Университета 1893 - 1917, Юрьев, 1893 - 1917.

⁹ Сборник Грешно-Сумературного Общества, т. I - XXIII, Юрьев, 1897 - 1917.

Osa ajaloo- ja pedagoogias-aleseid artikleid
 on aga ilmunud Riigikorraldusministeeriumi
 väljaannetes¹⁰, mida on kasutatud ka Eesti
 ajaloo metoodika kogumisel.

J. PEATUKK

AJALOO-KEELEPEADUSKONNA

ÕPPE KORRALDUS AASTAIL 1936-1938

1936-1938. aasta ajaloo- ja keelepeaduskonna õppekorraldus. See on mõeldud kasutada ajaloo- ja keelepeaduskonnas õppimiseks. See on mõeldud kasutada ajaloo- ja keelepeaduskonnas õppimiseks. See on mõeldud kasutada ajaloo- ja keelepeaduskonnas õppimiseks.

¹⁰ Меллер М. М. Мемуары о жизни и деятельности П. П. Педрукевича, 1936 - 1938.

I PEATÜKK

AJALOO-KEELETEADUSKONNA

ÕPPE KORRALDUS AASTAIL 1896-1918

Partu ülikooli võis astuda õppima iga 17a. gümnaesiumi lõputunnistusega noormees. Rahvaliidusministeriuse erilise akti ke määre muue kooli lõpetajale, kui selle kooli õppeprogrammi vastas gümnaesiumi omale. Sellisel juhul oli eigeis erilisi katmeid läbi viia, et vätja selgitada üliõpilaskandidaadi teadmistetase. Ülikooli ei võetud õppima abiellus isikuid. Piiratud oli ka jünudi rahvusost vastuvõetavate üliõpilaste arv. Nende hulu ei tokti mid ületada 5% üliõpilaste üldarvust.¹ Üliõpilaste vastuvõtmise toimus keus korde aastes-esse muu semestri algust. Õppimine ülikoolis oli maksuline.

¹ Црпавула гдл емугетов и ностороннихъ егуманеллй Ункераморекво Дирнекоро Гункеремеме, Тр. 3-е. Увн. Топб. Ун., 1893, No 1, емп. 13 ж.

Matriikli eest tuli tasuda 6 rbl., õppemaks semestri kohta ulatus 25 rublani. Sellele lisandus veel eriline maks loengute kuulamise eest nn. honoreetane professorite kasuks.² Ühe loenguannuse kuulamise eest nõudles terve semestri jooksul tulu tasude 1 rbl.

1889-96 a. ülikoolireform ei parandanud eestlaste sisseastumisevõimalusi. Tallinnast oli põljustes olid liiga kõrge õppemaks ja nõudis gümnaasiumi lõpetamist. Õppemaksu oli tõstatud järkjärgult aastate jooksul:³

1860 a. — 5 rbl. semestris

1882 a. — 10 rbl.

1888 a. — 25 rbl.

Maks loengute kuulamise ja praktikumide eest järelelihtsuna tegi kokku isegi kuni 100 rbl. semestris, mis ei olnud jõukohase paljudele. Tähtsaim põljust, mille eestlastele ülikool kättesaamatuks jäi, oli vajaliku elbariduse puudumine. Reaktsiooniline tsarivalitsus seadis endale eesmärgiks muuta keskkooliõpilaste sõltamatult koosmise. Sinodi ülemprokuröri mõju all olev haridusministeerium andis 1887 a. välja ringkirja, mis oli tuntud „kõõgihüüdnute-laste ringkirja“ nime all.⁴ Sellel nõuti

² Сборник постановлений Императорского университета, т. IV, 1884, СПб., 1885, стр. 1019.

³ Postimees, 1902, nr. 274.

⁴ Eesti NSV Ajalugu, II kd., peatoimetaja J. Saal, Tallinn, 1963, lk. 232.

el gümnaasiumi ei võetaks vastu kutsarite, teenrite, konnade, pesunaiate, väikepoodnike jt. säärest laste. Suleti suurem osa gümnaasiumide ettevalmistusklasside, kuna kehremate vanemate lastel oli ainult nende kaudu võimalik pääseda õppima.

Selline kariduspoliitika oli lausa irvitamine kodanike õiguste üle, mille tõttu Venemaal võis näha sarnaloomaart pilti õpilaste ja õpetajate väinusest rumalusest ja õigusetust olukorrest.⁵

Konkreetselt ajaloo-keeleteaduskondade astude soovis üliõpilaskandidaadid pidi valima kolme osakonna vahel - klassikalise filoloogia osakond, vene keele ja kirjanduse osakond, ajaloo-osakond.⁶

Västeralt sellele pidi sooritama lisaks kohustuslikeks eksamitele veel eriliseks eksami. Üldkohustuslikeks eksamite nõuded nägid ette gümnaasiumi programmi täielikku tundmist. Sisestujalt nõuti teadmisi kreeka ja rooma kirjandusest, ajaloost, vanast klassikalisest meetrikast, mütolooziast, filosoofiast.⁷ Üliõpilaskandidaadid pidi oskama tõlgendada kreeka ja rooma autorite töid, teadma

⁵ N. J. Lenin, Rahvalauduse Ministeriumi poliitika küsimusest, Teosed, kd. 19, Tallinn, 1953, lk. 119.

⁶ ENSV RAKA, f. 402, nim. 9, s.-d. 591, lk. 16.

⁷ Изъяснительные требования, поварь годичныхъ изъяснительныхъ экзаменовъ, СПб., 1885, стр. 3 и др.

vana-aja muinsuste tähendusi, tundma võlema slaavilise keele grammatikat. Ajaloo alalt oli vaja teada kreeka ja rooma ajaloo peamisi sündmusi, nende monoloogiat ja geograafilisi andmeid. Nõuti ka ülevaadet historiograafiast ja ajaloolisest kirjandusest. Eksaminis oli vaja eriti hästi tunda üht ajajärku kreeka või rooma ajaloost, õpituna muistsete autorite allikatest. Kunstiajaloo alal nõuti kristliku maailma kunsti arengu üldjooste tundmist, kuulsamate näilaud teoste teadmist ja rooma plastiliste kunstide eitseajajärjest ülevaadet.

Ajaloolised võisid erialeskus eksaminis, valdes kas kasani⁹ - a) üldajaloost, mis oli jaotatud 3-ks osaks - Idamaale, keskaja ja uusaja ajaloogu. Omal valikul võis teha ka üksainsi ühe Euroopa kultuurvabrika ajaloost,

- b) vana ajaloost, mille juures nõuti ülevaadet sündmuste ajaloost, vana ajaloo historiograafiast ja ajaloolisest kirjandusest,

- c) slaavi rahvaste ajaloost, mille kohta oli vaja teada sündmuste ajalugu ja eriti põlvajalikul ühe slaavi hõimude ajalugu,

⁸ Экзаменационные требования, курсы гошекии
 4го востановления иепитиуекии, стр. 8.

⁹ Samek, lk. 11 - 12.

d) Kiriku ajaloost - võuti ülesaste oma-
mist selle historiograafias ja kirjanduse alalt. Lisaks
veel põhjelik ühe kiriku ajaloo ajajärge tundmine.¹⁰

Ajaloo-osaonda sisseastujate arv kõikus ei
aastatel. Ajakemikud 1896 - 1905 oli see keskmiselt
3 - 10 üliõpilast aastas. Järsult tõusis sisseastujate
arv 1907a., mil astus ajalugu õppima 43 uut
üliõpilast.¹¹ Selline järsk tõus tulenes eelkõige sellest,
et elmise ake semestri jooksul polnud toimunud
vastuvõttu. Kõige avaldas ka poliitiliste sünd-
muste areng Venemaal. 1905 - 07a. revolutsiooni
järges tsaristliku valituse poolt suur repressiooni-
pealetung, mis tegi demokraatlikult meelitatud
noorsoo võimatus õppida teistes vene ülikoolides.
Politsii saljase järelvalve all olevaid isikuid ei
võetud vastu Moskva ja Peterburi ülikoolidesse.
Kõige kergem oli neil astuda Tartu ülikooli, kus
enamus profesoreid oli liberaalselt meelitatud.
1907a. ajaloo-osaonda sisseastunud üliõpilased
jagunenud elukohe järgi sellinlt:¹²

Eestimaa kubermangust - 3 üliõpilast

Liivimaa - " - - 2

Kuramae - " - - 2

Venemaa sisekubermangust - 33

mujalt - 3

¹⁰ Извѣщеніе о школахъ преподаванія ..., с. 12, 1885, стр. 12.

¹¹ ENSV RAKA, f. 402, nim. 9, s. -ü. 559, lk. 10 jk.

¹² Письма воеводе Урен. Юрь. 9к., Юрьевъ, 1901-1910.

Ka elumiste aastate jooksul moodustasid Venemaa sisenubeomengudest tulnud üliõpilased enamuse ajaloos osavõtte sisseastujatest. Olukorrad hakkas muutuma alates 1908a., mil põhilise osa sisseastujatest oli pärit kohalikest kubermengudest. Kõige arvukamalt ajaloolasi tuli siirimesse kubermengust, kes järgmistel aastatel jooksul moodustasid juba ajaloos osavõtte üliõpilaste põhituumiku.¹³

Tabel nr. 1

Aasta	Üldse astus ajaloo osavõtte üliõpilaste	Neist siirimesse kubermengust
1909	4	2
1910	9	6
1911	8	4
1912	3	3
1913	4	3

1905-07a. revolutsiooni tagajärjel paranesid mõnelti kodiolud; avati uusi koolid, kuhu pääsesid madalamatest kiltidest päritolevad lapsed. Najaliku elitariduse saamine võimaldas neil astuda ka ülikooli. Seoses sellega muutus tunduvalt üliõpilaste sotsiaalne koosseis. Kui XIX saj. lõpul ja XX saj. alguses domineerisid ajaloo-osavõttes koduluse klassi kuuluvad üliõpilased, kohalikud kubermengud aga olid esindatud baltiseelse mõisnikkonna

¹³ Luvutuü võmabe Unn. JOpb. Jk., 1909 - 1913.

hulgast pärinevate üliõpilastega. Alates 1908a. väel
 üliõpilaste nimekirjades kohata juba talupoegliku
 päritoluga üliõpilasi. 13 üliõpilasest, kes astusid
 1908a. ajaloo-osakonda olid 6 talupoegliku
 päritoluga. Rahvuslikult koosseisult jagunenud need¹⁴
 järgmiselt: 4 eestlast, 3 baltisakslast ja 6 venelest.
 Käsitletava perioodi lõpuni jäid vene rahvusest
 üliõpilased arvukamaks ajaloolaste hulgas.

Ajaloo-osakonna õppekorraldust muudeti
 1896a. vastavalt 1884a. ülikoolide põhinõuetele.
 Sellega piirati üliõpilaste tegevusvabadust, sest
 õpedistsipliinid jaotati kindlale kursustele
 (pikkunuga taast). Määrati ära kohustuslikud
 õppeained ja praktikumid. Ajaloo-osakonna õppe-
 plaan oli jaotatud 8 semestri peale.¹⁵ Õppejõud
 pidid otstarbekalt planeerima semestrite raupe
 ained. Õppeplaani täitmist kontrolliti rangelt
 dekaani poolt. Näiteks 1909a. I semestril ei täi-
 detud õppeplaani, sest mitmed teengraunuseid jäid
 lugemata. Dekaan nõudis seose sellega õppeplaani
 muutmist. Uue õppeplaani koostamisest võlnid
 osa professorid Loppo, Vassiljev ja Janinski ning
 eradolentsidid Bretskents ja Janovenko.¹⁶

14 Kurssinõu esimesel korr. Jõpe. M., Jõpe, 1908.

15 Очерки нормативного законодательства по вопросам
 преподавания, т. IV, 1884, стр. 1889, стр. 1015.

16 ENSV RAKA, № 402, nim. 9, s. -a. 560, lk. 12.

Nende poolt koostatud epepleksi oli järgmine: ¹⁷

I semester

1) Muistsete autorite tõlgendamise	- 6 t.n.
2) Praktikum (Ksenofontose „Hellenica“)	- 2 t.n.
3) Kreeka keele algkursus	- 2 t.n.
4) Vana-aeg (Kreeka ajalugu)	- 4 t.n.
5) Loogika	- 4 t.n.
6) Vene ajalugu (vanim periood)	- 3 t.n.
7) Vene kirjandus (üldkursus)	- 2 t.n.

Kokku: 23 tundi
nädalas

II semester

1) Muistsete autorite tõlgendamise	- 6 t.n.
2) Praktikum (Ksenofontose „Hellenica“)	- 2 t.n.
3) Vana-aeg (Rooma ajalugu)	- 4 t.n.
4) Psühholoogia	- 4 t.n.
5) Vene ajalugu	- 3 t.n.
6) Kreeka ja ladina keele grammatika	- 2 t.n.
7) Usuõpetus (vene õigusest)	- 2 t.n.

Kokku: 23 tundi
nädalas

III semester

1) Muistsete autorite tõlgendamise	- 6 t.n.
2) Praktikum	- 2 t.n.
3) Vana-aeg ja filosoofia	- 2 t.n.
4) Esteetika	- 2 t.n.
5) Vene keele grammatika	- 2 t.n.
6) Vene kirjandus / Bütsantsi ajalugu	- 4 t.n.
7) Kiriku ajalugu	- 2 t.n.

Kokku: 20 tundi
nädalas

IV semester

1) Muistrete autorite tõlgendamine	- 6 t.k.
2) (Curtius Rufus „Historiae Alexandri Macedoniae“)	
2) Praktikum	- 2 t.k.
3) Vana-aja filosoofia	- 2 t.k.
4) Bütsantsi ajalugu	- 4 t.k.
5) Lõul suure seisirüügi ajalugu	- 2 t.k.
6) Renessansi ajastu genees	- 2 t.k.
7) Vene kirjelduse ajalugu	- 2 t.k.

Kokku 20 tundi
nädalas

V semester

1) Muistrete autorite tõlgendamine	- 4 t.k.
2) Idamaede ajalugu	- 2 t.k.
3) Keskaj (Bütsantsi ajalugu + praktikum)	- 6 t.k.
4) Slaavi rahvaste ajalugu (vanim periood + praktikum)	- 3 t.k.
5) Uusaja filosoofia	- 3 t.k.
6) Vene ajaloo erikursus	- 2 t.k.

Kokku 20 tundi
nädalas

VI semester

1) Muistrete autorite tõlgendamine	- 4 t.k.
2) Keskaj (Renessansi aeg + praktikum)	- 6 t.k.
3) Uus- aeg (üldkursus)	- 3 t.k.
4) Slaavi rahvaste ajalugu (erikursus)	- 3 t.k.
5) Vene ajaloo erikursus	- 2 t.k.

Kokku 18 tundi
nädalas

VII semester

1) Sansade autorite tõlgendamise	-4 t.h.
2) Uus aeg (Prantsusmaa ajalugu)	-6 t.h.
3) Vene ajalugu (erikursus)	-2 t.h.
4) Kiriku ajalugu (Bütsantri kiriku ajalugu)	-4 t.h.
5) Ajaloo erikursus (valikuliselt)	-2 t.h.
	<hr/>
	Kokku 18 tundi nädalas

VIII semester

1) Sansade autorite tõlgendamise	-4 t.h.
2) Uus aeg (Euroopa ajalugu peale 1815 a.)	-6 t.h.
3) Vene ajalugu (erikursus)	-2 t.h.
4) Kiriku ajalugu (Pärsia kiriku ajalugu)	-4 t.h.
5) Ajaloo erikursus (valikuliselt)	-2 t.h.
	<hr/>
	Kokku 18 tundi nädalas

Õppeplaanis ei ole toodud ainult kohustuslikud õppedistriptiinid. Lisaks soovitati ka veel muusti ajaloo ja pedagoogika loenguid.¹⁸

Esimene kolme semestri jooksul leiti ajaloolastele peamiselt üldkohustuslikeks aineid. Väel toimusid need inegi koos õigusteaduskonna üliõpilastega, kuna ajaloolasi oli liiga vähe, et neile eraldi loenguid pidada. Pearõhku osimestel semestritel oli pöördud klassikaliste kultu osuse parandamisele muistsete autorite teoste tõlgendamise abil ja kellepraktikumide läbiviimisel. Ajaloolasi

18 ENSV RAKA, f. 402, nim. 9, s.-a. 594, lk. 20.

ainud loeti üldkursustena, kusjuures ei olnud ette nähtud spetsialiseerumist mõnele kitsemale probleemile. Kolme semestri jooksul pidid üliõpilased sooritama kõik üldainele ette nähtud, nii et alates neljandast semestrist oli ette nähtud juba kitsalt erialaste loengute lugemise. Sealjuures seostati loengud praktikumidega. Kokkuvõttes 30% loengute üldarvust moodustasid praktikumid, mis olid mõeldud üliõpilastele iseseisva uurimistöö võtete kätteõpetamiseks ja üldseisuga üliõpilaste süstemaatilise töö kontrollimiseks. Viimase juhul teimused praktikumid mõne loengutükki kohta, mis ei õpetanud aega võtnud praktikumi kavatses täiesti iseseisva probleemid, mis ei olnud loengutes käsitletud. Näiteks: prof. Tarle luges ühe aja ajaloos küsimuse, kuid praktikumid pidas kenejast.

Kokkuvõttes õppeplaanide täitmine andis küll laiahaardelisi teadmisi, kuid reas mõningal määral spetsialiseerumist kitsamale alale. Üliõpilastel ei jätkunud aega mõne probleemi sügavamaks uurimiseks. Viimastel semestritel oli olukord sellest osas parem, sest entes oli loengukoormus väiksem ja peale selle üliõpilastele võis ise valida mõne erikursuse, mille loengutest ja praktikumidest

ta taktis era rätte. Erikursustena loeti keengu-
 tsükleid allinakoopetusest, historiograafiast, arheo-
 loogiast ja etnograafiast. Õppeplaanist puudus
 hoopiski Eesti ajalugu, kuna vastavat õppe-
 distsipliini ei olnud ette nähtud 1884a. üli-
 koolide põhimäärusega. Ka erikursusena ei loetud
 kohaliku ajalugu, kuna puudus vastava ala
 spetsialist. Erikursuste lugemine sõltus suurel mää-
 ral õppejõududest, sellest, millistest aladest need
 olid huvitatud ja millised võimalused olid
 nende lugemiseks. Näiteks 1907a. I ja II semestri
 keenguite üldkava oli järgmine:

vana-aeg - 1) kreeka ajaloo üldkursus 26.n.

2) kreeka ajaloo erikursus 26.n.
 (— — — allinakoopetusele)

Kesk-aeg - 1) keskeja algus → Karl Suureni 26.n.

2) Inglismae ajalugu XII - XIV saj. 26.n.

3) praktikum 26.n.

4) Poola ajalugu 26.n.

5) slaavlaste ajalugu (üldkursus) 26.n.

uus-aeg - 1) reformatsiooni ajalugu (üldkursus) 26.n.

2) uus-aeg historiograafia peamised
 suunad (erikursus) 26.n.

3) praktikum (1791a. konstitutsioon) 26.n.

vene ajalugu - 1) üldkursus ($\overline{\text{XV}}$ saj. II pool kuni
 $\overline{\text{XVI}}$ saj. lõpuni) - 2 t.

2) rükkursus - 2 t.

(Peter I reformid: valitus ja seisuslik
 sõda)

3) praktikum

Nädalas ulatus ajaloo-ainete tundide arv kuni
 30 tunnini. Neist 6 olid pühendatud praktikumi-
 dele ja 10 tundi rükkursustele. Üldkursuste osas
 valitses trükliline laengute lugemise süsteem.

Näiteks prof. Jasincki pidas laenguid varasest kesk-
 ajast järgmiselt:²¹

1907 a. II sem. - Frangi riigi ajalugu 26 t.

1908 a. I sem. - Karolingide dünastia 26 t.
 ajalugu sees Bütsantsi
 riigiga.

II sem. - Karolingide dünastia 26 t.
 ajalugu sees Itaalia
 riigiga

1909 a. I sem. - Itaalia ajalugu sees 26 t.
 Bütsantsi ajaloo ja
 peavõitlusega

Üliõpilastele kehtestatud kindlat õppekoormust
 oli väga keske tähta, sest mõningatel semestritel
 ei loetud isegi kohustuslike üldkursusteid regu-
 laarselt. Tingitud kas siis raskem õppejõu puudu-
 misest või õppejõudude pikematel komanderiingutest,

²¹ Офозрение курсов Учен. топ. Уч. топубл., 1907, 1908, 1909.

lõukusid loenguid edasi kes siis järgmisele semestrile või aastale. Eksameid ei saanud üliõpilased aga niidud sooritada, kui nad olid eelnevalt kuulnud loengukursust. Eksami-programm nõudis loengumaterjalide tundmist kui ka õppejõu poolt sooritatud liianirjanduse läbitöötamist. Iga semestri lõpus toimusid eksamid (st. märtsis ja detsembris). Tavaliselt oli ette nähtud 4-5 eksamit. Näiteks ajaloolaste I semestri eksamid olid vene ajaloo, loogikast, ladina keelest ja uniopeetusest.²² II semestril oli vaja sooritada 6 eksamit: psühholoogia, kreeka keele, vene keele, vene kirjanduse, vene-aja filosoofia ja keheaja eksamid.²³ Mõne eksami mittesooritamise korral anti selle uuesti tegemiseks luba alles uue aja pärast.²⁴ Neid jätta ka semestrit kordama. Näiteks 1304 a. kevadsemestril sooritas II semestri eksameid 11 üliõpilast. Neist jäeti kursust kordama kahe üliõpilast ja eksamitrikkult reell kahe nimes õpetäole mitteilmumisega.²⁵

22 ENSV RAKA, f. 402, nim. 9, s.-a. 554, lk. 4.

23 Samas, lk. 6.

24 Толкование о производстве учеников в Департаменту Университете на звание гильдебумаленора стуженна и на звание степенни, Департ, 1866, стр. 4.

25 ENSV RAKA, f. 402, nim. 9, s.-a. 554, lk. 6.

Kui eksamiit kontrolliti üliõpilaste tead-
 misi, siis iga-aastestel audienttööde väistlustel
 said üliõpilased näidetele ka oma võimeid teadus-
 liku uurimistöös vallas. Nälgakummutatud tee-
 made kolle pidi üliõpilase kirjutama töö
 märgusena all, et ära hoida subjektiveid
 hinnanguid.²⁶ Ajaloo professorid pidid kirjutatud
 tööd läbi lugema ja ära hindama. Alles peale
 selle sai anonüümse töö autor teatavaks.

Ajaloo-keelteeskuskonna teemad olid nii kirjandus-
 likud, ajaloo-alesed kui ka keele ja gramma-
 tika küsimusi käsitlevad. Ajaloolest ei õnnus-
 tunnud mitte alati saada medaleid oma kirju-
 tatud tööde eest. 1913. a. aga said ajaloo
 üliõpilased mõlemad medelid oma osakonda,
 VII semestri üliõpilase August **Borke** töö "Ver-
 pisenuse valitsemisega" tunnustati kuldmedali
 vääriliseks, V semestri ajaloolase Otto Freimulhi
 töö "Ametroonid antiikkraastis" aga sai hõbe-
 medali.²⁷

Uhte ja sama teemat võidi välja kum-
 mutada seni, kuni saadi selle kohta annuendat
 töö. Näiteks võib tuua kolme aasta (1914 - 1916)

26 ENSV RAKA, f. 402, nira. 4, o.-ü. 1005.

27 Тогобені оумені за 1913 год, Гр. 3ен. Топубл. Гр., 1914,
 No. 1, emp. 12.

väljakuulutatud teemad:

1914 a.

- 1) keeueeg: „Lõuna-itaalaste retked Bütsantsi vastu“
 - 2) uus aeg: „Benjamin Constant'i poliitilised vaated“
 - 3) filosoofia: „Sisetunde mõistmine, Pulka mõistmise kriitika“
- Sealjuures 2. ja 3. teema olid väljakuulutatud juba 1913 a.

1915 a. ja 1916 a.

- 1) vana-aeg: „Pheristokles“
 - 2) keeueeg: a) „Ateena ulostrite käsikirjad kui alluvad Bütsantsi XIII - XV saj. ajaloos uurimisel“
b) „Venelaste retked Bütsantsi“
 - 3) uus aeg: „George Kanning'i poliitiline tegevus“
 - 4) vana ajalugu: „Bojaarlus enne Moskva perioodi“
- Tavaliselt kujundlesid üliõpilased oma auhinnetöödest kandidaadide tööd. Üliõpilaste võimale loptada keelenõuuse diplomiga: gradu-¹⁹entid üliõpilase või ajalooskandide diplomiga. Graduentid üliõpilase diplom anti välja isikult, kes täienud VIII semestri õppeplaani sooritas lõpu-eksamid keelelõpetuse kästi. Kandidaadide diplomid said üliõpilasel, kes olid sooritanud eksamid kästi kõr-
gete hinnatavallidega ja kuus poolte aasta pärast

28 Тогоботте онемета за 1914, 1915 и 1916 года, Гр. Зен.
Корп. 94., 1914, 1915, 1916 Vol.

29 По отношение о преподаването на предметите в
Дипломна и Техническа..., Диплом, 1866, стр. 4.

kaitsnud ajaloo-keeleteaduskonna õppejõudude
3-liikmelise komisjoni ees mõne teadusliku uurimus-
töö³⁰.

Ajaloo-õrakuks lõpuksarvite korras olid järg-
mised suulisedksamid: kreeka keel, ladina keel,
vane ajalugu, vana-aeg, kesk-aeg, uus-aeg, kiriku
ajalugu, slaavi rahvete ajalugu ja uus-aja filo-
sofia.³¹ Et saada graduateid üliõpilase diplo-
mit, tuli neist ühestksamist vähemalt nel-
svõrileks hindale hea. Ette olid nähtud ka
kirjalikudksamitööd vana ja üldajaloo³² kirja-
like tööde kirjutamises, andis komisjon
mitu teemat, millest võis valida sobiva. Ammende-
ks vastuse kirjapsemiseks oli aega viis tundi.
Eksamitööde pidid mõlemad olema kirjutatud väte-
malt hindale hea.

Enamus üliõpilasi küündis graduateid
üliõpilase diplomini, kuigi neile anti võimalus
võrdset ajakokandideseks astme taotlejatega eri-
taole teaduslik uurimistöö, tegid seda vähem.
Järgnes tabel annab statistilise ülevaate ajaloo-õ-
konna lõpetajatest:

30 Третьева, предобавила и порпативна ученикани
6. кормеем ученико-опитомекоо опыченеме,
Копел, 1894, стр. 8.

31 Series, lk. 7.

32 Series, lk. 6.

Tabel n. 2

Aasta	Ajaloo-keelk. üliõpilaste arv	Astus ajaloo-keelk.	Lõpetas graduate'i üliõpilase	Lõpetas kandesõn. eli diplon.	Magistri need
1900	100	4			
1901	127	3			
1902	136	9			
1903	181	11			
1904	188	5			
1905	201	3			
1906	116	5			
1907	217	43	4		
1908	194	4	17	6	
1909	185	9	5	4	
1910	179	8	6	-	1
1911	160	3	21	7	
1912	122	4	45	16	1
1913	112	2	16	11	

Gradueeritud üliõpilase diplomi saamisele viidi üliõpilaste juures tehti lühikursused gümnaasiumi ja alggümnaasiumi õpetaja kutse omendamiseks.³⁴ Selleks pidid ajaloolased pidama arstliku keelgu, et saada venia legendi. Ekstraitsioon nähti kirjaliselt uude tunni nime eritamist ja nende suulist põhjendamist. Näiteks 1905 a.

34 ENSV RAKA, f. 402, nim. 9, n.-ü. 590, lk. 12.

venia legendit taotler Mitrofan Bretikevitš pida
hoengu teemal „Esimesed Pomorje koolid“.³⁵

1907a. õpetaja kutset taotler Anetoli Jakušev
virjutas eksaminatsioon: 1) Kulikovo lahing ja selle tähtsus
2) Karl Suure kroonimine.

Näitlikud tunnid peeti uuholikus meesgümnaasiumis.
Jakušev pida ühe näitliku tunni
VII klassis teemal „Imperator Aleksander I kasvatus
ja esimesed valitsemiseastad.“ Teise tunni pidas
ta II klassis teemal „Imperator Aleksander I
reformid.“³⁶ Teinud tõi kõik need astmed said
ajaloosend õiguse keskkoolides õpetamiseks.

1904 - 1912a. omendasid õpetajakutse 39 aja-
loolast.³⁷ Tööle määrati need põhiliselt Riia õppe-
ringkonna koolidesse, kuid soovi korral võis
tegea minna ka oma elukohta. Näiteks 1808a.
õpetajakutse omendanud Afenasi Tšeremko soovis
tegea minna Karkassisse, milline petre ka
rehabiliteeriti.³⁸

Ajalooõppesõpetajate diplomiaga lõpetajad võisid
samuti keskkooliõpetaja ettevalmistusvormid läbi
teha ja õpetajatena tööle hakata. Näiteks 1912a.
ajaloosõpetajate diplomiga lõpetanud August

35 ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, r. -ü. 174, lk. 120.

36 Samas, nim. 9, r. -ü. 590, lk. 15 jt.

37 Samas, lk. 10 jt.

38 Samas, lk. 25.

Sildnik õpetas Tartu koolkonnas, Eesti tütarlaste gümnaasiumis ja H. Treffleri gümnaasiumis. 1919a. sai Sildnikust Tartu ülikooli Eesti ja Põhjameede ajaloo eredoentsent.³⁹

Kokkuvõtlikult öeldes, ajaloo-keeleteaduskonnas aastail 1896 - 1918 valitsenud õppekonnaldus, mis rajanes kindlele kursside süsteemile, näimoldes ajaloo alal shde üliõpilastele laiskhaardelisi teadmisi üldkursuste ulatuses (vana-aeg, kesk-aeg, uus aeg, vene ajalugu, slaavlaste ajalugu) teisejärgulise tähtsusega olid ajaloo abidistsipliinid: etnograafia, arheoloogia, muusti ajalugu jne. Täieline süsteem ei soodustanud üliõpilaste spetsialiseerumist õpingute käigus ajaloo valdkonnale. See est omendand üliõpilend võimalikud teadmised, et minna tööle keskkooliõpetajena.

39 Eesti arhiivide tegelased / Eluloolisi andmeid / toim. R. Kleis, Tartu, 1932, lk. 103.

II PEATÜKK

AJALOO ÕPPEJÕUD TARTU ÜLIKOO LIS AASTAIL 1896 - 1918

1802 a. avatud Tartu ülikooli filosoofia-
teaduskonnas oli ajaloo õpetamiseks, ette nähtud
üks üldajaloo ning vene ajaloo ja geograafia
professor. Juba järgmisel aastal loodi juurde
veel üks professor ajaloo alal. Eraldi oli niid
üldajaloo, statistika ja geograafia professor;
ning lisaks vene ajaloo ja Liivi-, Eesti-, Kuramaa
provintside ajaloo, statistika ja geograafia pro-
fessor. Sellisena eksistents ajaloo õpetamine
1820 aastani, mil loodi ajaloo teaduste kateedri
ja eraldi veel statistika ja geograafia teaduste
kateedri. Ajalooteaduste kateedri tegeles rohkem
üldajaloo õpetamisega, nii et vene ajaloo kui
iseseisva aine õpetamine tegelesid kateedri.

1 Бувопроснику еволаро, тогилүүдүү бонгек 52 100-дөмө
уусембөвөмүр Ивоперморокоро тогилүүдөүсүр
Ивопермөмө, т. II
И. В. Лексикун, тогилүү, 1903, с. 328.

1850a. toimus filosoofiateaduskonna jagu-
nemise ajaloo-keelteaduskonnaks ja füüsika-mate-
maatika teaduskonnaks. Jällegi eraldati vene
ajaloo ja üldajaloo lugemine, mille juures restorid
katedrid asutati 1853 a. ja 1863 a. 1875a. loodi
üldajaloo katedri juurde veel üks professor,
millega rääksti kesaja ja uusaja ajaloo
õpedisdistipliinide lugemise².

Selline jaotus oli vastav ka 1889a. ülevahe-
määrusele ülikoolide põhimääruse ~~peetmise~~, mis
hakkasid kehtima ajaloo-keelteaduskonnas 1896a.
ja jäid püsima kuni 1918a. Juurde loodi
ainult dotsentkuni kohed nii vene kui ka üld-
ajaloo katedritel³.

Alates 1802 a. kuni ülikoolireformini oli
ajaloo õpetamisele tegelemud 16 õppejõudu, kellest
enamuse olid olnud baltisakslased.³ Õppejõudude
rahvuslik koosseis muutus seoses vene õppekeele
kehtestamisega ülikoolis; baltisakslaste kõrval muutusid
domineerivaks vene rahvusest õppejõud, kes
olid tulnud kivist Venemaa ülikoolidest. Aja-
rahemikul 1896 - 1918 tegutses ülikoolis 13 aja-
loolest. Rahvuslikult koosseisult jagunenud need
järgmiselt: 11 venelast, 1 sakslane ja 1 tõllane.

² Профессурекниі евокары, стр. 331.

³ Sernas, lk. 639 - 650.

Kõik õppejõud olid omendanud kõrgema hariduse ajaloos alal. Neli neist aga olid lõpetanud kohaliku ülikooli ja jäetud selle juurde professori kutse ettevalmistamiseks. Peale 1896 a. uuendusi oli siiski üks sama rehvusest ajaloolase jäenud ülikooli juurde. Üldajaloo prof. O. Waltz oli üks staarimemaid ülikooli õppejõude. Ta lahkus siit 1900 a. kindlustamisel endale pensioni rahakümnerevivastase teenistuse eest.⁴

Sotsiaalse koosseisu poolest kuulus enamik õppejõude kodanuse ridaalisse. Erandiks sellel olid prof. Fr. Šmueli oma aadli päritoluga⁵ ja prof. E. Felsberg, kelle vanemad olid talupoja seisusest.⁶ Ernst Felsberg oli rehvuselt lätlane, sündinud Pihkvas. Alghariduse omendas ta Nõnnu koolis ja seejärel saanud koduõpetaja kutse tööks te 10 aastat. 1897 a. astus Felsberg suurte mehaanilise ressurtsiga ülikooli, mille lõpetamise järel jäeti ta professori kutse ettevalmistamiseks Tartu ülikooli.⁷

Järgnev tabel annab täpsema ülevaate õppejõudude päritolust ja hariduse omendamisest

4 ENSV RAKA, f. 402., nim. 3, s.-ü. 3169, lk. 2.

5 Samos, s.-ü. 1301, lk. 18.

6 Samos, s.-ü. 1796, lk. 6.

7 Samos, lk. 2.

ajaloo sel. ⁸

Tabel n. 3.

Nimi	Sünni- aasta	Sünnikoht	Õppesutus	Õppimise aastad.
Andešev, P.N.	1865	Vjatski kub.	Moskva Ü	1885 - 1889
Britšerits, M.V.	1870	Volõnia kub.	Tartu Ü	1897 - 1901
Felsberg, E.R.	1866	Liivimaa kub.	— " —	1897 - 1900
Jakovenko, P.A.	1873	Staropol	— " —	1893 - 1904
Jasinski A.N.	1864	Kiievi kub.	Kiievi Ü	1884 - 1888
Leppo, J.J.	1869	S. Peterburg	Peterburi Ü	1889 - 1894
Melmborg, V.K.	1860	Moskva	Kaaseni Ü	1880 - 1884
Regel, V.E.	1857	S. Peterburg	Peterburi Ü	1877 - 1881
Zamjatin, G.A.	1884	Vjatski kub.	Tartu Ü	1902 - 1905
Šmurlo, J.F.	1854	Orenburgi kub.	Peterburi Ü	1873 - 1878
Tarle, J.V.	1875	Nindolaj	Kiievi Ü	1896 - 1900
Walter, O.	1844	Heidelberg	Heidelbergi Ü	1862 - 1867
Vasilejev, A.A.	1867	S. Peterburg	Peterburi Ü	1888 - 1892

Kaks õppejõudu M. Britšerits ja P. Jakovenko olid kerketme hoidmise saanud vaimulikes seminariides. 1897a. ilmus seadus, millega lubati kreena-tõigemu vaimulike seminariide lõpetanuid astuda Tartu, Narva ja Põltsi üliõpilidesse.⁹ Kesitöösand ära sellist võimekust

⁸ tabel on koostatud ENSV RAKA §.402, nim.3 materjalide põhjal.

⁹ Декретом оодетствовану в уенпоуенке Увен.Копе.Ун., чып. 23.

astus 27 a. Tremenetri raimuliku seminari lõpetanud, Jelizavetski raimuliku õppeasutuse õpilaste ülevaataja M. Bretškerits õppima ajalugu Tartu ülikooli.¹⁰ 1899 a. aga tuli Stavropoli raimuliku seminari lõpetanud P. Janovenko samuti ajalugu õppima Tartusse.¹¹ Lõpetanud ajaloo-õppikonna jäeti Bretškerits 1901 a. ja Janovenko 1906. professori kutse ettevalmistamiseks ülikooli juurde. Tähtselt püüdi seda aega kahe aastaga. Eeldati, et selle aja jooksul suudetakse magistrant rätja valide oma uurimistööde ja sooritada magistrieksamid. Ülikool kindlustas magistrantidele 600 rubla suuruse stipendiumi aastas.¹² Magistriksõnnest tuli sooritada tavaliselt kolmes aines. Näiteks 1912. sooritas G. Zanjatini järgmised eksamid: keeakeg, uus aeg, poliitiline ökonomia. Nastused pidi esitama kirjalike töödena. G. Zanjatini¹³ keeakeja eksamileid koosnes nelmest küsimusest:

- 1) Keeakegne meesalduus Inglismaal,
- 2) Kristisõja teadusliku käsitlus,
- 3) keeakegrete linnade areng.

¹⁰ ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s.-ü. 174, lk. 3.

¹¹ Samas, s.-ü. 2048, lk. 6.

¹² Сборник новгородских документов по поводу пребывания, т. IV, 1884, СПб., 1883, стр. 1019.

¹³ ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s.-ü. 637.

Ekspertide komisjonid pidid pärast põlvkondema
 komisjoni ees. Magistrandid saadeti kaheks aastaks
 komanderingusse, et nad saaksid koguda mater-
 jali magistritöö kirjutamiseks ja tutvunud ajalea-
 õpetamisega teistes ülikoolides. Nii saadeti Felsberg¹⁴
 aastaks 1902 - 1904 Peterburi ülikooli, Magist-
 rant Ju. Bretševits töötas kahe aasta jooksul
 Stettinis, Niinis ja Praha.¹⁵ Magistrandidele anti
 peele venia legendi kaitsmist õigus lugeda loen-
 gitud eradoktenditena. Eradoktendiks võis kinni-
 tuda ka teiste ülikoolide professorid ja magistri-
 kraadiga omanäid inimesed,¹⁶ kui mõni professor oli
 vabatahtlik pöördus mõne ala spetsialist. õppejõudude
 hulgas. Eradoktend kaotas oma loengud juba
 kui mõni korraline professor soovis neid ise
 pidada. Korraliseks professoriks võis saada
 doktorikraadiga ja vähemalt kolmeastase keegi-
 prokintinguga õppejõud.¹⁷ Väiksema keegi-
 õpetamise korral pidi õppejõud töötama era-
 korralise professorina. Kõrvalitav perioodi
13-st ajaloõppejõust olid ainult 7 korralistid

¹⁴ ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s. -ü., 1746, lk. 28.

¹⁵ Samas, s. -ü., 174, lk. 128.

¹⁶ Собрание нормативных актов Мин. нар. просв., вып. 108.

¹⁷ Samas, lk. 1011.

professorid. Mitmel semestritel ei olnud õppejõu-
kohed täiesti vabad.

Tabel nr. 4.¹³

Aasta	vene ajaloo kat.	Üldajaloo kat. (keskaeg)	Üldajaloo kat. (uus aeg)	Üldajaloo olotsentuur
1896	1891 J.F. Šmurlo konsuline prof.	A.N. Jasiniski rakonsuline professor	1875 G. Walts konsuline professor	
1897				
1898				
1899				
1900				
1901			P.N. Ardasov rakonsuline professor	M. Brestševits
1902		konsuline professor		
1903				
1904	vakantne		vakantne isem A.A. Vassiljev.	P. Jakovenko madoleht
1905	J.J. Lappo rakonsuline professor		konsuline professor	
1906				
1907				G. Samjatini
1908				
1909				
1910				
1911				
1912	konsuline professor	vakantne V.E. Regel konsuline professor kt.	J.V. Tarke konsuline professor	madoleht
1913				
1914				
1915				
1916				
1917				
1918				

Põhjuseks, miks ei suudetud õppele
professoritega täita, oli see, et kõigi õppejõudude
arv oli järele kaasa võetava või teistena
suurematena ülikoolidena. Esiteks oli seal ajlas
õppemise kõrgemal järjel ja teinek tuli hoores-
tatu suurem. 1884a. põhimaänuusega riidi profes-
sonte tasi säturisse reude postl peatavate

18 tabeli koostatud. Võttesse arvesse karepimoprofessor
topolekono Gubelcunena? põhjal aastate 1836-1818 kohta

keelkõrgute kuulajate arvust.¹⁹ Tänuks oli see suuremole ülikoolide, kus keelkõrgute võttis oma teaduralt rohkem üliõpilasi.

Õppejõudude ametlik tase sõltus nende ametikraadist;²⁰

Ametikraad	Riigipala aastas	Ülikooli aifondist	Kokku (rubel)
Korraldus professor	2400	600	3000
õpetusprofessor	1700	300	2000
redaktor			1000

Lisaks määrati õppejõududele veel mitmeid privileege. Näiteks: vene õppekeele kehtestamisel ülikoolis maksis õppejõududele lisatasa vene keelse keelkõrgute pidamise eest. Seda tehti peaaegu samasti jooksul esmõnne õpetada õppejõude vene keele kehtendamisel.²¹ Lisaks ei võetud ke nõuanderingute jaoks 25-aastase teenistusega lõppedes oli õppejõududel õigus saada niigi-palga ulatuses pensioni.²²

Õpetajatele kui teadlastele ei olnud Tartu ülikool niigi soodne koht. Ülikool oli hinnatud rohkem oma kõrge arstiteadusliku taseme poolest.

Arstiteaduskonnal oli kasutusse töötamiseks ja

¹⁹ Сборник нормальных сумм. исп. пооб., 1884, с. 188, с. 189, с. 1019.

²⁰ Samas, lk. 1031.

²¹ ENS V RAKA §. 402, nim. 3, s. -ü. 2051, lk. 14.

²² М. Красножеев, К вопросу о университетской пенсии, Сборник Ст. - сум. Воды, 1906, с. 32.

uurimistööks palju laboratooriume ja kliinikuid. Ajaloolesele, kes aga oma töös vajalikud materjalid liialt arhiivist, ei oleud kohalike, tingimustes kerge töötada. Seda enam, et ühni ajaloolane ei tegeleud kohaliku ajalo uurimisega, vaid vene ja üldise ajalo uurimisega. Matjejeide kogumises töölased nad lään-Euroopa arhiivides. Ühivõli nõuogu ei teinud taralisel teinisteni selliste komanderinguteastluste rühuldamisel. Õppejõude ei vabestatud üllil loengute lugemisel, kuid nende aegu lubati muuta. Õppetöoga rohkem notud õppejõud kasutasid komanderingutes suverakeegü.

Näit. üldajaloo prof. A. Vaniljer tööl Tartu ülikoolis aastatel 1904 - 1912, kōin sellene aega kooluresed suverakeegad (P) rikkis ta komanderingus välismes arhiivides. Üllide kasutas A. Vaniljer nende aastate jooksul 13 komanderingut.²³

Materjalide kogumine ja uurimine, mis oli seotud välismaiste arhiivides töötamisega, võttis õppejõududel aastaid aega, enne kui saadi kaitseda magistri- või doktorikraadi. A. Vaniljer, kelle uurimisteemas oli Bübhantri ja asseblaste poliitilise suhete uurimine vi ajajärkudel, pidi 10 aastat

²³ ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, r.-ü. 260, lk. 127 jt.

Kogume oma töös materjali. Selle aja jooksul töötas A. Namišev Londoni, Pariisi ja Venemaa-keisleri arhiivides.²⁴

Dissertatsiooni kaitsmisel nõuti töö trükkimist 300 eksemplaris, samuti ka teiste trükkimist.

Ainult 1918a. kui päevakorras oli ülikooli uuendamine, tehti selles osas mõningaid muredeid.

22. märtsil 1918a. anti luba valitsusele E. Lantsmanile esitada magistrivõttesõnaga pedagoogi all

„Karl Philippe'i kandidatuuri täiendamiseks Moskva tsooni“ näimise kujul, arvestades äärmiselt raskesti trükkidele kogu raamatu kujul.²⁵

Samael aastal esimesti ülikooli filoloogide ja arheoloogide õppejõude E. Felbergile korraldada

professori ametikand, arvestades tema teeteid ülikooli uuendamisel.²⁶ Selle tõttu ei olnud

E. Felbergile aega olnud ka doktori väitekirja kirjutada.

Dissertatsiooni kaitsmine teimus avalikul ajaloo-keelteaduskonna nõunogu poolt valitud 3-liikmelise komisjoni es. õponentidega tehtud olles ainult professorid kas siis ajaloo-osakonnast või siis mõnest muust teaduskonnast. Kaitsmine võis edasi lükata õponentide tõttu. H. Bretskent

24 ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s.-ü. 260, lk. 127 jk.

25 Sama, s.-ü. 637, lk. 3.

26 Sama, s.-ü. 1746, lk. 177.

oli saanud loa magistriliseks kaitsmiseks 1912. aprillis. Ametlikuks oponentideks olid määratud vene ajaloo kateedri prof. J. Leppio ja üldajaloo kateedri prof. A. Vassiljev. Viimane võttis samal ajal osa Atenas toimurast orientalistide kongressist.²⁷ Kaitsmine veenis selle tõttu kuu aja võrra. Dissertatsiooni võis kaitses ka teiste ülikoolide juures, kus leidus rohkem taanustelud vestavaid spetsialiste. 1896 a. alates töötas A. Jasinus erakorralise professorina üldajaloo kateedris. Doktoritöö valmimise järgi soovis ta seda kaitses Kiievi ülikooli juures. 1901 a. tunnustati Jasinus doktoritöö „Ülevaade Põhhi setside neojudulinnust elukorrest kenejal“ eest väeriliseks ja liikus mäeneli sellele teele Lomonosovi preemia.²⁸

Tartu ülikooli ajaloolased olid tihedalt sidemete teiste vene ülikoolide teadlastega, kuna ajaloolased rääkisid osa Teaduste Akadeemia Ajaloo-teaduste ja Filologia osakonna teost ning selle poolt organiseeritud kongressidest. Nii erines prof. J. Smurlo 1899 a. Kiievi arheoloogide kongressil üttekendega vene ajaloo materjalide uurimise vajalikkusest.²⁹

²⁷ ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s.-ü. 174, lk. 150.

²⁸ Samas, s.-ü. 260, lk. 130.

²⁹ Samas, s.-ü. 2051, lk. 20.

³⁰ ~~См.~~ Мухомов, 666 ypernegenim pyenoi nemopureenoi kommeu b Puvre, Moskva, 1900, emp. 1-11.

Kongressidest võtsid osa: 1902 a. Harkovis - prof. A. Jaminski ja Malmberg, 1908 a. Tübingenis - prof. A. Jaminski,³¹ 1911 a. Pskovis - V. Malmberg ja Felsberg.³² V. Malmberg võttis osa ka 3 rahvusvahelisest arheoloogide kongressist Roomas, kus ta esines ettenäandega.³³

Partei ülikool saatis alati oma esindajad rahvusvahelistele ajaloos-alestide kongressidele. 1902 a. toimus II rahvusvaheline ajaloo-alestide kongress Roomas, millest võttis osa prof. A. Vasiljev.³⁴ Neie ajaloolaste osatõttus kongressi töös oli veel väike, kuid juba järgmisel kongressil Londonis 1907 a. esinesid neie ajaloolased küllaltki mõjukate ettepanekuga. Neiemas delegatsioon koosnes nelja ülikooli õppejõududest - Peterburi, Kiievi, Tartu ja Narva ülikoolidest. Lühivand sõnu üeldi Tartu ülikooli kohta, kus olleuse kuulutatud ajaloo-alestide arendamisest. Tartu delegatsioon koosnes neljest õigusteaduskonna õppejõud - prof. Grabar,³⁵ prof. Cracalar ning üldajalool prof. J. Terle.

Londoni ajaloo-alestide kongressil tõstatati küsimus, kas mitte lubada järgmistel ajaloo-alestidel

31 ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s.-ü. 2059, lk. 33.

32 Samas, s.-ü. 1746, lk. 175.

33 И. Пономовцев, III-й русский археологический конгресс в Риме, "Худ. Искусств. Рефер. Пров.", 1912, № 11, lk. 110.

34 ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s.-ü. 260, lk. 123.

35 П. Н. Ардашев, Современная летопись III-го русского археологического конгресса в Лондоне, "Худ. Искусств. Рефер. Пров.", 1913, № 9, стр. 7.

kokkutulekul ettevandeid pidada vene keeles.

Esimese venekeelse ettevandega esines Tartu üli-
kooli prof. Cračala.³⁶ Vene keele tunnustamine
rahvusvahelistel kongressidel näitas kui suure täht-
suse olid omendanud vene ajaloolaste tööd.

Ide - Euroopa ajaloos uurimise ilma vene keele
tundmiseta oli muutunud peasegu võimetus,
sest enamuse materjale ei rälja artikud venelaste
poolt. Ka lõene - Euroopa ajaloos kolte lehelis,
vene ajaloolastel sülleltus põljepeneraid töid.
Nõib märkida Tartu ülikooli üldpele prof.

J. Paule töid, neist uurimus „Prantuse Tööliselon
revolutsiooni ajal“³⁷ oli tööliselon ajaloos kui sülle-
liselt väkrem uuritud alal, mis põljalikumaid töid.

Tartu ülikooli ajaloolased olid seotud ke-
mitmete organisatsioonide tööga. V. Malmberg, tun-
nustatud arheoloogina, ei olnud tegeer mitte ainult
ülikoolis ja Imperatorlikus Arheoloogis komisjonis,
vaid ta võltis ora kirjaraketeja liikumene Berliini,
Keema ja Atena arheoloogis - alasta komisjonide
tööd.³⁸ Prof. J. Smurlo oli valitud Noroneri arhiiviko-
misjoni auliikumeks, samuti kuulus ta auliikumene
Semipalatinski Oblasti Statistika Komitese.

36 П. К. Крачал, Восток и русская наука на международных
научных конгрессах „Истор. Муз. Кр. Тр. Об.“, 1913, № 10, к. 82.

37 Е. В. Пале, Работы вост. и финских и вост. и финских
ист., 1905.

38 ENSV RAKA, ж. 402, н. 3, с. - т. 1054, к. 92.

Prof. J. Smurlo valiti isegi Padova ülikooli andokto-
 riks pidustustel, kus tähistati 300a. juubelit pae-
 vast, mil Galileo Galilei alustas tegevust professo-
 rina.³⁹ Teige aktiivsemalt võttis ajaloos-aloos, + kokku-
 tulekutes osa prof. A. Vassiljer: 1906. - Saksamaa
 ülikooli juubelipidustustel, 1907. - Belgia arheo-
 loogide kongressil, 1908. - Kopenhaagenis orientalistide
 kongressil, 1910. - Buenos Aireses XIII Rahvusvahelisel
 Ameerikaistide kongressil, 1911. - Ateenas orientalistide
 kongressil.⁴¹

Sealjuures Tartu ülikooli ajaloolased esinesid ri-
 alaliste ettevõtetega ning võtsid osa riiklike teaduste
 tööst. Nad püüdsid rene ajaloolase seadustas
 tutvustada vähimae teadlastele ja aidata koos uute
 ajaloos-aloos teadlaste juurutamisel. Oma teemalt
 olid nad teiesti võrdsed Kääne-Euroopa ajaloolaste-
 ga.

Kõige eriliste esinemiste võtsid ajaloolased osa
 ka pedagoogilise meetodiliste küsimuste lahendamisest.
 Nii kutvuti prof. A. Vassiljer 1913. a. osa võtma
 ülevaemaalise komisjoni tööst, mille eesmärgiks
 oli keskastme koolide ajaloo programmide ümber-
 vaatamine.⁴² Prof. J. Leppo võttis osa Venemaa

39 E. H. Urypro, Omnenit e glyx korraugupolmak b Poccute
 u 30 yemuzij, "G. 3 an. Kpb. Ju.", 1894, No 2, emp. 3.

40 ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s-ü. 260, emp. 127 jt.

41 Samer, lk. 130.

ülikoolide vene ajalo ja vene õiguse professorite
 komitee näpudemise 1915. Moskvas, kus ta esines
 ettekanndega vene ajalo teaduse ringust.⁴² Pikema-
 ajaliste komanderingute korral tehti ajalo-
 õppejõududele lisatõhendamist tutvuda kohalike
 ülikoolide õpetorakadustega ja kuulata loen-
 guid neid huvitaval teemal. M. Britšerits tutvus
 2-aastase välismaeoleku ajaga Berliini ülikoolis
 ja kuulas seal filosoofia loenguid, mille lõpu-
 la soovitas ka vestardeliskamid.⁴³ Üldajaloo dotsent
 P. Jakovenko töötas Pääne-Euroopa arhiivides
 esmõrgil otsida seni avaldamata dokumente
 Bütsantsi ajaloost ja uurida nende vältsinguid.
 Kuna ora Niini arhiivist oli saadatud küneste-
 nise, töötas P. Jakovenko mõnda aega seal.
 ühllasi külastas ta Müncheni ülikooli, et tut-
 vude saaks Bütsantsi ajalo õpetamisega. Tartu
 ülikooli tõuogule esitatud aruandes andis
 P. Jakovenko ülevaate üle tuatumis Bütsantsi
 ajalo uurija prof. Zhidelbergi töömetoodikast
 ja analüüsis ajalo seminereid teid.⁴⁴

Selliste kontaktide kaudu levisid kiire-
 mini paremad ajalo õpetamise meetodid, mida

42 Краткий очерк Учен. Юр. Уч. 3² 1915 год, Киев,
 1916, стр. 12.

43 ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, 2.-ü, 174, lk. 10.

44 П. А. Яковенко, Очерк о научных заметках по истории
 Византизма. «Класс. Ист. Куп. Троек.», 1912, № 8, стр. 15 и др.

Üldkursuste koostamine käsitles ka võrdsest näi-
 perioodi Venemaa ajaloost kuni XVIII saj. lõpuni.

Erikursused pühendas Leppo aga väga erinevatele

tüsistustele: ⁴⁷ 1908a. I sem. - Peeter I reformid,

II sem. - Ülevaade Vene historiograafiast,

1909a. I sem. - Sõda suurvürstiriigi

poliitiline ja sõjanduslik kord,

II sem. - Venemaa ajalugu XIV saj.

(kuni Niini kongressini),

1911a. I sem. - Taluhoone ja mitteresade

isikute ajaloost uurimise allikad,

II sem. - Ukraina ühendamine

Venemaal ja selle keskuse ajaloo.

Erikursused jätkusid mungadele tavaliselt praktikad

õppused. Need olid mõeldud juba erikursuste teatud

probleemi käsitlemisele allikate kasutamisel vaban-

dusel. Näitlik 1911a. loetud erikursustega olid

seotud järgmised praktikumid:

1911a. I sem. - korraldus "Venemaa

Alexsei Mihhailovitši valitsemise ajal,"

II sem. - 1689a. Maasõja mõjuajal.

Ühe siinkestadelt jäid mõlitud vene ajaloost

õppijad ametlike kontseptsioonide kasutamiseks. Nad

pöörasid rõhu just varasema Venemaa ajaloost

47 650-ppeline kursus ühes. kops. Ia. , 1908 - 1911.

48 Samas, 1911a.

õpetamisele, kuna XIX saj. ajalooõpetemisel olid
tulnud murda ka revolutsioonilise liikumise,
põlvkõlvuse küsimusi jne.

Üldajaloo õpetamises oli ette nähtud kahe
professori kotte: keskeja ja uus-aja ajaloo
lugemises.⁴⁹ Käsitlataval perioodil täitsid neid
kohti kokku 9 õppejõudu. Keskusi oli vana-aja
ajaloo loengutega, kuna vastavalt spetsialisti
kohta ei olnud ette nähtud. Selle diszipliini luge-
mise õiguse said klemikaline filoloog ja arheolo-
gia õppejõud, kes aga ei lugenud vastavat kursorit
regulaarselt.⁵⁰ Hilmete aastate jooksul jäid vana-
aja loengud kas täiesti ära või loeti ainult
üksikuid aspekte sellest küsimusest. Prof. V. Kalm-
berg ja E. Felsberg, kes põhiliselt lugesid neid
loenguid, pöörand tähelepanu just antiikkunsti
küsimustele ja vana-aja muististe põhjalikule käsit-
lemisele.

Suurel määral parem olukord valitses keskeja
ajaloo õpetamisel. 1896 - 1911 a. töötas A. Jassinus
korraldava professorina üldajaloo kateedri keskeja
ajaloo õppejõu ametikohal. Suurema loengukorru-
siga kui teised õppejõud, mis prof. A. Jassinus lõi
ka meeldisime keskejaest A. Jassinus oli spetsiali-

49 Бульварный словарь, стр. 331.

50 ENSV RAKA, № 402., nim. 3, 2.-ü. 3163, lk. 39.

Seerunud tööde ajaloa uurimisele, kuid õpe-
jõuna luges ta väga erinevaid loengukursused:⁵¹

1898a. I sem. - Inglismaa ja Prantsusmaa ajalugu
keskeja lõpul

- Saksamaa ajalugu

II sem. - Bütsantsi ja araablaste ajalugu

I rüstitisõjani

- Ristisõdade ajalugu

1899a. I sem. - Keskajase Saksamaa agrar-
korralduse ajalugu,

- diplomaatika ajalugu,

II sem. - ladinia diplomaatika ajalugu,

1900a. I sem. - Keskaja ajalugu (varene keskaj),

- ladinia diplomaatika

- kiriku ajalugu

II sem. - Keskaja ajalugu (II pool)

- Prantsusmaa ajalugu Kaptingide ajal

- psühhograafia ajalugu.

A. Jamskile olid väga laiskhaerolilised tead-
mised ajaloos alal. Tema loengud olid hinnatud kui
põhjalikult ja huvitavalt aiset käsitlevad. Näiteks
1910 a. I semestril luges prof. A. Jamski varene keskaja
ajaloos loenguid. Selle kohta on säilunud üliõpilaste
konspetside järgi koostatud loengute kogumik.⁵²

51 Очерки средневековой истории Европы, 1898 - 1900.

52 Лекции по истории средних веков. Работы
студентов. Изданы по замечаниям студентов,
Юрьев, 1910.

- A. Jassinski oli jaganud selle loengutsiuli viies suuremas küsimuses: ⁵³ 1) germaani ajaloost vanim ajalugu, 2) Frengi riigi kujunemine, 3) Bütsantsi võitlus barbaaridega ja isegi uus loomine 4) Ida ja lääne võitlus keske põlvk. 5) Karl Suure monarhia.

Need loengud olid väärtuslikud nii empiirilise materjali kui ka väljatöötatud järelduste poolest. Eriti põljalikult käsitles Jassinski oma loengute religiooni küsimusi.

Selles prof. A. Jassinski lahkumisega 1911a., jäi keneja ajaloo õpetool kolmeks semestriks vabaks. Siis võeti sinna korralise professori kohuseid täitma tuntud Bütsantsi ajaloo uurija prof. V. Regel. Üldkursuste lugemise kõrval pidas riimane loenguid ka Bütsantsi ajaloost.

Käsitlitaral perioodil oli ajaloo-otakommes kõige rohkem uus-aja ajaloo spetsialiste. Koses nende kiire vaheldumisega jäi siiski vastav õpetool vakantsiks mitme semestri jooksul (1900a. II sem., 1901a. I sem., 1904a. I-II sem., 1913a. I sem.) Pikemat aega (1905 - 1912) töötas uus-aja õppejõuna prof. A. Nasiljiv, kes oli spetsialiseerunud Bütsantsi

ja areeblaste vaheliste suhete uurimisele keskjal.
 Oma loenguid luger ta age uus-ajast, need olid
 pühendatud mõne kitsama perioodi või probleemi
 käsitlemisele. Näiteks erikursused Preisimaa XIX saj.
 ajaloost ja reformatsioonist. Tähtsa kohe Nassiejeri
 töis omendadesid historiograafia loenguid.⁵⁴

Üks tunnustatuim üldajaloo õppejõud Tartu
 ülikoolis oli prof. J. Parle. Tema põhimõtteks
 oli: „Ajaloole on ennekõike kirjanik!“ Ta
 kõneldis sama hästi kui kirjutas, ja kirjutas
 same loodusalt kui improviseeris oma loen-
 guid ja kõnesid. Prof. J. Parle jides värs täht-
 sam praktiliste õppuste läbiviimist, etga samuti

väga tähtsaks üldkursuste lugemist, sest filtri üli-
 õpilased võinid hästi teada mõnd kitsamat küsimust,
 kuid üksid üldkronoloogiliste faktidega, mida
 oli vaja teada juba gümnaasiumis.

54 Odogesime kursus ühik. 30p. 5k., 1905 - 1912.

55 Semar, 1913.

Täiesti uue distsipliinina toodi slaavi rahvaste ajaloo lugemine 1905a. ajaloo-õrskonna õppeplaanis. See oli ainuke õppedisipliin, mille lugemise tegelesid algusest peale Tartu ülikoolis endid korvandiud. Aluse sellele pani prof. A. Jassin, kes ise oli spetsialiseerunud slaavlaste ajaloo uurimisele ning oma töödega kuvi äratanud selle ala vastu. Ajaloo-õrskonna lõpetanud H. Bretškevits jäeti üldajaloo kstudii juurde dotsentiks 1901a. Üheselt prof. Jassinil juhendamisel hakkas ta uurima slaavlaste ajaloo probleeme. Saanud eradoptsiooni õigused alustas ta ne vastava distsipliini lugemist. Esimesed semestrid luges Bretškevits tasuta, seejärel võeti slaavi rahvaste ajaluga ametliku distsipliinina õppeplaanis. Bretškevitsi lahkumise järel luges seda ala edenitüine Tartu ülikooli korvandiud P. Jakovenko.

Käsitletava perioodi ajaloo õppejõud tegid ära hinnatava töö ajaloo õpetamisel Tartu ülikoolis. Enam kui kakskümne aasta jooksul andsid need üliõpilistele edasi suurimaid ajalooalaseid teadmisi, viies ajaloo õpetamise taseme Tartu ülikoolis ^{füüsiliselt} võrdsele tasemele tiste Venes ülikoolidega. Oma õpetamisviisidelt lähtunud nad

prof. J. Loppo poolt formuleeritud nõuanded
ajaloo professorile:⁵⁷

- ajaloo professor peab uurima süstemaatiliselt, tuginedes arhiivmaterjalidele ja uusimale teadus-
liku uurimise viisidele just seda küsimust,
mille kasulikkuses ta pidi olema veendunud,

- ajaloo professor pidi andma oma õpilistele
edaspidi kõik selle, mis ta oli uurinud, välja tooma
need seisukohtad, näitama näitle tulevastele
spetsialistidele need küsimused, mis vajaksid veel
põhjatumat uurimist,

- ajaloo professori leengutrikkel pidi olema
põhjalt käsitletava küsimuse esitamine, kusjuures
ei tohtinud esitada ainult fakte, vaid ulatada
avade nende sine,

- ajaloo professor pidi õpilistele edasi andma
teadusliku uurimise meetodid, õpetama kesetena
ajaloo abiteaduste - statistika, arheoloogia, etno-
graafia ja psühholoogia osavutusi.

57 И. И. Давно, Современное состояние науки русской исторической школы и задачи ее дальнейшего развития, "Гр. Зан. Учен. Юрид. Ту.", 1906, No 1 стр. 19-21.

III PEATÜKK

AJALOOLASTE PEAMISED UURIMIS- ALAD JA -SUUNAD

Ülikool peab olema teaduslike õppesüsteemide, mille õppejõud on ulatõige silmapaistvad ked-
lased. Ainult sellisel juhul näevad üliõpilased
professorites mitte ainult eksaminaatoreid,
 vaid vanemaid seltsimehi, juhendejaid, kes
pühendavad neid pühematist pühemesse aja-
teaduse. — selliselt formuleeriti ülikooli ülesanded.
^{oma ulatõuzelt}

Ajaloo uurimine Tartu ülikoolis XIX saj. lõ-
pul — XX saj. algul ei saavutanud sellist taset
nagu Peterburi, Moskva jt. ülikoolides. Teistes
ülikoolides olid välja kujunenud oma kindlad
uurimissuunad ja ajaloolised koolkonnad. Oli
loodud mitmeid ajaloo uurimisühinguid, mis

* Ильямае заегамае Сабена Ивен. 10 пр. 1906. — ом 23
сумма пр 1905 годз „ 1906. „ 1, к. 17.

tegelesid mõne kitsama probleemi uurimisega. Näiteks: Lüvi ülikoolis juunde loodi Nestori kroonikate uurimiselt.² Venemaal tegutses 15. saj. rest ajalooseltsi, kellel kõigil oli ka oma ajakiri, mille kaudu avaldati ülevaateid seltsilistest uurimustest. Näiteks Moskva ülikoolis juunde loodud Keiserlik Gjeloo ja Nare Suurkõhete uurimisühing avaldas oma ajakirja "Erasmus", milles toodi ära kõik liikmete artiklid.³

Tänu ülikoolis sellist kindlat uurimissuunda XIX saj. lõpus ei olnud. See ei kujunenud välja ka XX saj. algusest alates, kuna siis asunud ajaloolistel olid juba oma kindlad uurimisteed. Pealegi olid mitmed õppejõud siin vaid lühikest aega. Ühendavaks lülis ajaloolastele ei saanud olla ka uueliikumise ajaloo uurimine, kuna vana baltisuse ajaloolaste uurimistraditsioon ei olnud võimalik jätkata nende veneaegsete teoste pärast. Mitmete Baltikumis tegevate seltside poolt uuritav Eesti ajalugu ei leidnud ajaloo õppejõududes kõlapinda selle selgelt väljendatud tendentsi tõttu pärast. Pealegi oli mõnes õppejõude tulnud siia

2 Hobruü Inzurno regureknu Curobpe, m. 19, emp. P20-P23

3 Samos, lk. P20.

venemaa ei piinordadest ja ei olnud tulla-
rad kollektiiv ajalooga.

Süüski käsitletava perioodi lõpus oli
ingineerid tõi prof. A. Jaminski aktiivse tege-
vuse slaavlaste ajaloo uurimisel, ülikooli
enda lõpetajatest samade probleemidega tegeles
kolmik - M. Bretškevitš, G. Larijatin ja P. Jams-
venko. Otseselt slaavlaste ajaloo spetsialistena
neist ainult Bretškevitš. Seoses 1818 a. era-
kuurimisega Voroneži aga ei jõudnud neist
keel saada küpsid teadlased ja õppejõud Tartu
ülikoolis.

Oma uurimust saad ajaloolased avaldasid
Tartu Ülikooli Toimetistes, mis hakkasid
perioodiliselt ilmuma 1893 a. alates. See
igakuine ajakiri avaldas ülevaatesel üle-
koolis elust ja teadusliku artikleid. Saia-
desemeks levitamiseks oli ajakirja tiitri kül-
lel viis väike, kuigi autorid said endale kuni
300 ästrükki oma töödest.⁴ Sellest aga ei
piisanud, et oma teid tutvustada üle-
venemaalises ületuses, mida ajaloolased veep-
sid. Pider kontekst teiste teadlastega de
vajalik, et teede saade rühmast ajaloo-
teaduse seisukohtadest ja neosa aridete

⁴ ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, n. ü. 2053, lk. 9^e

rende arendamisel.

Ajaloolased aitasid kaasa ettevõtmisele antude üliõpset juurde humanitaarsete kallekõnega ühingu. Organiseeritava ühingu eesmärgiks pidi saama arheoloogia, ajaloo ja kirjanduslaste küsimuste arutamine ja suurema huvi tekitamine antud alade vastu. 1897a. alustasid tegevust Opetatud Kirjandusliku ühingu oma kolme osakonnaga: ajaloo-keeleteaduslik, pedagoogiline ja juriidilis-ühiskondlikuga.⁵ Ühingu koostas humanitaarsete teadlasi, et anda neile võimalus esitada referaate ühest teaduslikest siinukohtadest, neid antude ja kaasa arvatud teadusliku töö aktiivsemes osas. Ühingu liikmetes võisid astuda kõiki üliõpset õppejõud. Et ka laiemad kihlad saaksid olla kursis teadusliku uurimistöö saavutustega, kutsuti ühingu juurde osa võtma keskuudis-õpetajad ja mõningad riigiametnikke. Liikmeses võeti vastu isikuid, kes kolme soovitaaja poolt esitatud ja peakoosseisuga rahuloleval hääletamisel $\frac{2}{3}$ häälest saanud.⁶

⁵ ENSV RAKA, f. 402, nim. 4, s. -ü. 1194, lk. 14.

⁶ Samas, lk. 8.

Ühingu esimese ajakirja "Собрание Грехо-
 сумепануууро Оуусемба,"⁷ mida anti välja
 üks kord aastas. Seal ilmunud tööd ei
 käinud seltsel läbi tsensuurist. Summa-
 sid ajakirja väljaandmisel saadi annetus-
 test, liikmemaksudest ja arstlikest koen-
 gutest. Mõningal määral toetas ühingu ka
 ülikool.⁸

Ajaloolastele oli ühingu tegevus suur-
 reks kenus, sest seal võis välja tulla uute
 teooriatega, mis vajasid veel põhjalikumast
 kinnitusest, arutuste reid, juttude tähele-
 panu lahkendamist nõudvatel probleemidel
 jne. Näiteks: 1902 a. refereris prof. E. Jes-
 sinski raamatut "Die Slaven in Deutsch-
 land", kus ta tei ära põhjaliku koostööse
 Saksamae välispoliitika analüüsi.⁹ Opetatud
 kirjandusliku ühingu tegevuse raamidene
 kulus ka reisimuljete vahetamine ja nende
 avaldamine reisikirjeldustena. Ajaloolastele,
 kes käisid tihti välismaistes konvulsiivgutes,
 arenes sellega ka võimalus anda ülevaatesel
 ni maade kultuurist, ajaloolistest vaastamis-

⁷ Собрание Грехо-Сумепануууро Оуусемба нун Топубеуар
 Гумепеунеме, т. I - XXIII, 1837 - 1817.

⁸ ENSV RAKA, p. 402, nim. 4., v. ü. 1194, lk. 8-10.

⁹ A. B. Bennenii, Reuzugur u kumme "Die Slaven in Deutschland",
 'ed. Gr. - Num. Olyg.', 1902, m. VI, enp. 14-15.

väärsustest ja elu-olust. Näiteks 1902a. kritis-
 prof. P. Andraer põhjaliku ülevaate Prantsusmaa
 kultuurimälestistest.¹⁰

Ajaloolased võtsid osa ka mitmete entsük-
 lopeediate¹¹, biograafiliste leksikonide¹² ja entsük-
 lopeediliste sõnastike¹³ koostamisest. Nende täht-
 samad tööd aga anti välja monograafiatena.

a) Vene ajaloo uurimine

Vene ajaloo uurimine Tartu ülikoolis jäi
 kuni 1891a. sama teaduse traditsioonidest
 kinni pidama. Sealjuures oli prof. A. Brückner
 vene ja sama teaduse vahendajaks. Ta tut-
 ustus Saksa maal vene historiograafia uusi
 suundi, ühtlasi uuris välismaiseid materjale
 vene ajaloo jaoks. Prof. A. Brückner oli oma
 raadetele Schirreni järeltulija, ehkki "väik-
 semal" määral. Ta arendas kultuuriteooria
 teooriat ja püüdis sellega seostada ke Vene-
 maa ühinepustumist.¹⁴ Brückneri seisukoht oli,

10 П. И. Арзамас, *Культурное наследство во французской провинции*,
 "Сб. Ст.-Сам. Общ.", 1902, том VI, стр. 95-130.

11 Г. В. Дельбуцкий, *Биографический словарь*, т. II, СПб., 1902.

12 Ф. А. Брокгауз и И. А. Ефрон, *Новый Энциклопедический
 словарь*, СПб. 1901-1913.

13 Я. Зыме, *Очерки по исторической грамматике русского языка*, часть I,
 Пана, 1949, стр. 151, 158-159.

et Balti provintid olid uused, mille kaudu
Saksa kultuur levis Venemaale. Sellepärast tuli
Baltimail säilitada viimord, see oleks ka
Venemaa endse huvides. Sellest vaimust olid
läbi imbunud kõik prof. A. Brückneri tea-
duslikud tööd.¹⁴

Brückneri järeltulijaks vene ajaloo ka-
teedriks sai 1891a. Peterburi ülikoolis ese-
dotrest J. Šmurlo, kelle teaduslikud huvid olid
väga mitmekülgsed. Esile võis tõsta tema
huvi XVI - XVII saj. ja eriti Peeter I valitsemise
perioodi vastu Venemaa ajaloo. Tartu ülikoolis
asus prof. J. Šmurlo juba küpse teadlasena.
Alustanud oma teaduslikku tegevust prof.
K. Bestužev - Rjuminini juhendamisel Peterburi üli-
koolis oli Šmurlo mõjulistel ajaloolis - kriiti-
lise koostöösena vaadates. Selle suuna esin-
dejad pidesid peütseendeks konkreetsete ajaloo-
faktide esitamise nende allakriitilisel läbi-
töötamisel, et ei oleks muustlikku ajaloo sünd-
muste interpretatsioonit.¹⁵ Nad külgesid Solovjovi
poolt arendatud ajaloo seaduspärasuse teooria.

14 A. Brückneri tehtsened tööd olid järgmised: A. Брукнер, *Мемория
Темпе Балтика*, т. I - II, СПб., 1882; *Мемория Екениуми* II,
т. I - III, СПб., 1883.

15 *Современная историческая энциклопедия*, главный
редактор Е. М. Жуков, т. II, Москва, 1962, стр. 384.

Teaduslike hinnanguid allikele anti eelkõige
liselt tähtsamas peeti rahvuslike momentide
väljastamist. Aestaid hiljem pühendas prof. J. Smurlo
oma õpetajale monograafia, mille kindas kõi-
gelt viimase tegevust allikete kriitilisel läbi-
töötamisel ja publitseerimisel.¹⁶ Sealjuures nägu
K. Bestužev-Rjuminile nii ka J. Smurlole jää-
võttes sotsiaal-majandusliku temaatika käsit-
lemise.

Mõjutabuna prof. K. Bestužev-Rjumin vaade-
test ja otseselt tema juletusel süvenes J. Smurlo
historiograafia uurimustene. Esimene uurimus,
mis tunnustati üliõpilaste tööde võistlusel kuldmedali
vääriliseks kandis pealkirja "Kestrel Rungjantsi
ja tema teosed vene historiograafias".¹⁷ Smurlo
tõi selles töös välja kestrel Rungjantsi oma
ajalooteaduse arengu soodustamisel. Nähtus-
likud olid Rungjantsi poolt kogunud suured
kõrvalkirjand, etnograafia-alaad ja numismati-
lised kollektsioonid. Suurt osa etendas Rung-
jantsi ka Venemaa sise- ja välispoliitika doku-
mentide väljastamisel, organisatsioonides selles ei
komisjon, kuhu kuulus suure grupi ajaloolasi

16 Э. Ф. Шмурло, Очерки истории и географического
К. К. Бестужева-Рюмина, СПб., 1883.

17 Э. Ф. Шмурло, Кемальер Рунджантс и его труды
в русской исторической науке, СПб., 1888.

ja orhograafi.

Järgneva kümne aasta jooksul tegeles J. Smurlo veel historiograafia küsimustega, mille tulemuseks valmis 1888a. töö „Исторический очерк жизни и деятельности ¹⁸ магистратского врача в Ревеле”. Sellele järgnes Tartu periood (1891-1893) tähtsates uut etappi tema teaduslikus tegevuses, sest ta pöördus uue uurimiskirjanduse juurde, milles olid varem eelolevad probleemid XVIII saj. esimesel veerandil. See oli periood, milde väis püüded Venemaa riigi tõusmajaks. Kerkisid tihedamad poliitilised ja kultuurilised sidemed Ida- ja Lääne-Euroopa vahel. Peeter I valitsemise ajal reformiti kogu Venemaa riigi haldusaparatuur: asutati krahv ja kolleegiumid, uuendati riigi majanduslikku elu, eriti tööstuse ja kaubanduse, samuti maamajanduse alal. Prof. J. Smurlo omistas Peeter I tegevusele suure tähtsuse, kuid samal ajal ei pööranud mingit tähelepanu üldiselt talupoegade olukorra halvenemisele, mille tingisid need nõustused riigile - senisest noormeesem väeteenistuse, need maksud ja peenrahe suurenemine. J. Smurlo idealiseeris Peeter I orstaltust ajaloos, pidades XVIII saj. alguse reforme „väljastatud absolutismi” veadamatuks avalduseks.

¹⁸ Е. Ф. Уварово, Императоръ Екатерина великая, СПб., 1883.

Smurlo tähtsamad tööd Peeter I kohta on järgmised: ¹⁹ „Peeter I kirjad ja dokumendid“ ¹⁹, „Peeter I vasa kirjanduse“ ²⁰, „Vene laevestiku algus Peeter I ajal“ ²¹, „Kriitilisi märkused Peeter I ajale kohta“ ²².

Venemaa XVIII saj. alguse välispoliitika muutmisel kerkis tähtsa küsimusena esile probleem poliitiliste ja kultuuriliste sidemete arengust Ida- ja Lääne-Euroopa vahel. Venemaa ajaloolased olid seda küsimust käsitlenud kui Vene riigi suhteid Lääne-Euroopa loodesolajega, st. enamasti protestantlike riikidega. Juba XVI saj., mil Venemaa rahvusvaheline seisund paranes, mitmete riikide poliitilised püüdnud Venemaaga suhteid luua, et selle kavandatud jõudu oma huvidele kasutada. Ka XVII saj. lõpus tihened sidemed Euroopa loodesolajega. 1697-98a. oli Peeter I pikema välismaa reisil Saksamaal, Itaaliale ja Inglismaal, kus ta tutvus Lääne-Euroopa kui tsiviliseeritud riikidega, eriti selle tehnilise arengutestega. Prof. Smurlo pides seda küsimust põhjalikult

¹⁹ Е. Ф. Шурло, Письма и документы императора Петра Великого, СПб., 1887.

²⁰ Е. Ф. Шурло, Петр Великий в русской императории, СПб., 1888.

²¹ Е. Ф. Шурло, Записка по вопросу о начале русского флота при Петре Великом, ИСККП, 1836, № 2, 3, 4.

²² Е. Ф. Шурло, Криминологические заметки по истории Петра Великого, „ИСККП“, 1800.

²³ ENSV RAKA, № 402, nim. 3, 2. ü. 1801, lk. 54.

uuritumise ning jüstitas küsimuse Nene riigi
suletud lääne-Euroopa eelolekule, peamiselt
kataliiklike meedele. Antud teema kohta meta-
jeli leidmiseks teostas ta Moskva, Peterburi ja
Kiievi arhiivides ning välismaistes – Pariisi, Venet-
sia, Padua ja Rooma arhiivides.²⁴

Veneetsia arhiivist õnnestas prof. J. Smurbl
leida Heelia suuti materjale ettevalmistuste
kohta Peter I eodetavaks sinasõiduks.²⁵ Natsioni
arhiivist leidis ta Aleksi Kurbatovi palve
Innocentius XII nimelise 1698 aastast. Selles palve-
teles Kurbator olevat endale kataliik kiriku
ustavaks pojus ja palus end varustada vaja-
like reemetele nimetijaga. Ühtlasi looti ta
kataliik kiriku mõju suurenemise Venemaal,
soovita saata sinna teadlikke mehi, kellele ta
võiks kindlustada mõju Moskva ülikooli kaudu.²⁶

Natsionaisites arhiivides töötamisel saadud materjali
põhjal vennis prof. Smurbl dokumentide kogumik,
mis sisaldas Peter I valitsemise perioodi alguses
Venemaa dokumente.²⁷ Ilmnenud on see kogumik
just eeltoodud seltskondade materjale kaudu poolst,

24 ENSV RAKA, f. 702, nim. 3, 2.-ü. 1901, lk. 30-40.

25 E. Ф. Уваров, Очерки о глых коренных в России
и их развитии, т. 3 кн. 10. ч., 1899, № 8, стр. 8.

26 Senes, lk. 10

27 E. Ф. Уваров, Собрание документов относящихся
к истории и развитию языка Великого,
т. I, 10. ч., 1803.

kui ka nende dokumentide ajalooline väestuse tõttu.

Prof. J. Šmurlo käsitles oma töotes „Ide ja Lääne
vene ajaloo“²⁸ ning „XVI saj. ja selle tähtsus vene
ajaloo“²⁹ Venemaa aarengu üldise küsimusi. Nii tööde
ei ole mõningas määril geograafiline ja kultuur-
lünklike teooria elemente. Venemaa aarengu oma-
pärane uurimisel jagas Šmurlo Venemaa Euroopa-
Venemaa ja Lääne-Venemaa ehk Ide-Venemaa.
Selgitades Ide-Venemaa küsimus kogu Venemaa
aarengu tegevi ja see põhjustesvi Venemaa mala-
jäämist. Lääne-Euroopast.³⁰ See eest „XIX saj. aare-
nes edesirivas perioodis ja kui 1860. teimus
talupoegade vastastamine, millega langes valesin
alamate ja ülemate klasside vahel, mis vene
rahvas muutus ühtseks tsarikuus. Selgitades J. Šmurlo
ei näitnud 1860. talureformi teelise ole-
must, alles aadellik-kodanliku historiograafia
tüüpilises esindajaks selles küsimuses. Ka ei võen
kuna teooria Venemaa kate on vastandamine kolle.

tüüpilisele. Teises töös J. Šmurlo, üledinnetes
vähipoliitika osatõhusust ja arestimate majandus-
liku arenguga, püüdis tõestada, et vastastamine

28 E. Ф. Шурло, Боёмов и Зюгаз в русской историографии,
Москва, 1935.

29 E. Ф. Шурло, XVI век и его значение в русской
истории, СПб., 1931.

30 E. Ф. Шурло, Боёмов и Зюгаз в русской историографии,
стр. 27.

keskeja ja muu sja rabel Venemaa ajaloos on
XVI sajand ja kritiseeris autoreid, kes õigestetult
pidasid alles XVII sajandit.

Prof. J. Šmurlo oli suure produktiivsusega
ajaloole. Ajarstenimisel 1831 - 1903 a. ilmus
tema sulest avaldatud üle 40-ae monograafia,
artikli või rensiooni.³¹

Siinaks K. Bestuzer - Rjumin vastesid
kirjutas J. Šmurlo oma teos „Vene historiograafia
K. Bestuzer - Rjuminis lühenegge järgi“, et keesegge
ajaloo uurimise eesmärgiks pean olema mitte
ainult valitus- ja haldusajade uurimise, vaid
ka rahvaste psühholoogia ja elu-elu uurimise,
ajaloole pidi mõistma elu.³² Järgides seda
põhimõtet soovita J. Šmurlo mitmeid reise
Venemaa ida-osaale, mille kolts pärast ilmusid
temalt mitmed geograafilised ja etnograafilised
uurimused: „Uus linn Turgai stepis“³³

„Vene elanikkond lõuna-altai maa-
akeliku taga Iliina piiri ääres jt.“³⁴

31 Биографический словарь, стр. 558-560.

32 Е.Ф. Шмурло, Русские исторические в окрестности
К. Бестужева - Рюмина, Юрьев, 1833, стр. 34.

33 Е.Ф. Шмурло, Новый город в Тургайской степи,
„Северный Вестник“, 1887.

34 Е.Ф. Шмурло, Русские поселения в южной
алтайской хребтах на китайской границе,
„Северный Вестник“, 1888.

1903 a. sai prof. J. Smurlo 25-aastase teenit-
aeg õppesutustes täis ja ta määrati Venemaa
Teaduste Akadeemia kedusliku korrespondentse
koosseisusse.³⁵

Prof. J. Smurlo oli oma aja järele suurim
Peeter I aja järele uurija. Seejuures lükkas ta
kõdenlikult klerikopontrioonilt, tema filosoofilised
seisukoled olid ideelistlikud. Tema kaardid ken-
dus ke Tartu ülikooli XIX saj. II poole³⁶ ajaloolise
historiograafia mõju. Saanud tugene historiograafia-
alase ettevalmistuse Peterburis, pööras J. Smurlo
suurt tähelepanu historiograafilisele küljele oma töös.

1903 - 1905 aasteni ei olnud ülikoolis ühtki
vene ajaloo õppejõudu. Sin esus sellele kohale Peterburi
ülikooli redaktor I. Lappo. Sinejuhstava loengu pidas
ta 11. X. 1905 a. teinud "Vene ajaloo teaduse olekud
ja selle õpetamine ülikoolis".³⁶ Oma loengus andis prof. I. Lappo
ülevaate vene ajaloo historiograafiast kuni I. Solovjovini:
"kagu elu areneb ja muutub, nii ka teadus ei seis-
uhtel uohel, teadus areneb pidevalt edasi. Solovjoviga
lõpetab vene ajaloo üldkursuste koostamine. Põhi, tehakse
katsid, kuid teadusliku tõetust omavad k. Bestuzer-
Rjumin ja D. Ilvitski tööd. Praegu pole võimalik koostada
üldajaloolisi ülevaateid, kirjatakse ainult artikleid ja ülevaateid." ³⁷

35 ENSV RAKA, t. 402, nim. 3, 2. ü. 1901, emp. 126.

36 u. u. Danno, Colepevennise cosmoenne kaguni rjesskoi
nemopuu u jagara ee ymberevenemehoro yprozobonnie,
Iz. 3en. kopy. Iz., 1906, No 1

37 Samas, lk. 3-4.

Samas tõi prof. Lappo välja ka põhjused, miks selline olukord on teinud. Siirdi ei ole mitte talentide puudumine, vaid ajaloo teadus oli välja- ja paistvate isikute ja sündmuste jutustamisest muutunud ühprotsesside uurimiseks ja kujutamiseks — see nõudis aga uut tähtsust ja laktimõtetamist. Monumentaalne töö ei olnud ühele isikule enam jõukohane, sest tuli arvestada ka ajaloo abiteaduste — sõnoloogia, arheoloogia, etnograafia ja psühholoogia arenguga, mis pidevalt täiendasid uurimismeetodeid.³⁸

Prof. Lappo tegelis väga palju ajaloo õpetamise meetodit uurimustega. Formuleerimud ajaloo professorite ülesanded käis Lappo ka Riia õpperingkonna keskkooli kontrollimise. Kuulamud 1912 a. ajaloo tunde 22-s eri koolis märkis prof. Lappo, et õpetamise tase oli madal, — tunnid ei koosneanud vajalikest osadest.³⁹ Palju peeti loengu tüüpi tunde, mis ei olnud lastele arusaadavad. Ehemik ajaloo õpetajaid sattus ülikoolist õpetajateks ilma, et oleks ulnevalt üldse tutunud pedagoogika ja meetodinega. Selliste õpetajate õpetamismeetodid kujunesid välja järgmiste tegurite mõjul:

1) mälestus sellest, kuidas õpetati kunagi teda ennest,

³⁸ H. U. Lappo, *Современное состояние ...*, т. 3-го. Кр. Ук., 1906, No 1, стр. 16.

³⁹ Samas, lk. 13.

- 2) vestlused pedagoogilistel temadel enam kogunud õpetajatega,
- 3) järk-järgult kujunen isiklik kogemus,
- 4) pedagoogika- ja metoodika-alase kirjanduse iseseisv lugemine.⁴⁸

Õpetajate loome parendamiseks asutas prof. Leppo ülikoolis juurde pedagoogilised kursused. Tähtsam on prof. Leppo tegevusest Tartu ülikoolis kulus siiski teadusliku tööle. Mõjitatuna Peterburi ülikooli ajaloos uurimis-suundadest — peaaegu ajaloos allinute publikseerimisele ja kriitilisele läbitöötlemisele — spetsialiseerus prof. Leppo lühema suurvõrstiirügi ajaloos uurimisele. Ta käsitles mitmetest vii aspektidest lühema suurvõrstiirügi poliitilist ja ühiskondlikku korda, viiti XVI saj. teisel poolel ja Ljublini uniooni ajal.⁴⁹ Põhiliselt aspektiks oli sõjalta uurimine, kelle privilegid said uniooniga juudiidilise saksiooni. Sealjuures ei peetu te eksploatatsioonitavate klasside, talurahva olukorral, raskudes seega ennast lahti sotsiaalselt baasist.

48 И. И. Ланно, Отчеты профессора императорского Юрьевского Университета И. И. Ланно по ревизии преподавания истории в средних учебных заведениях Рижского Учебного Округа, Юрьевъ, 1912, стр. 106.

49 И. И. Ланно, Великое княжество Литовское за время от замещения Люблинской Унии до смерти Стефана Батория, СПб., 1901.

И. И. Ланно, Великое княжество Литовское во второй половине XVI века, Юрьевъ, 1911.

Prof. Leppo avaldas arvamus, et vastupidiselt Ljublini akti deklaratsioonile ühtse riigi ja rahvuse loomisest kehtis edasi mitte ühtne, vaid föderatiivne Poola - Leedu riik.

Tugera historiograafina andis prof. Leppo historiograafilisi ülevaateid Leedu ajaloo süngust. Kokku ilmus temalt 22 tööd käsitletava perioodi ⁴⁵ ajaloost. 1918 a. läks prof. Leppo Moskvasse ja sealt edasi Tsõhkinnaale, kus jätkes sama teema ⁴⁶ uurimist.

Käsitletaral perioodil ei olnud rahvusvõime ajaloo uurijaid üldiselt. 1912 a. jäeti küll ajaloo-osa koonne lõpetanud Ivan Beršini võime ajaloo kateedri dotsentuur, kuid ⁴⁷ taluusest kahe aasta pärast sooritamata magistrivõimeid.

Arnevas revolutsioonilises liikumises nägid nii J. Šmurlo kui ka I. Leppo oltu kultuurile kõnele võimeajaloo ajaloosise sünguse seaduspärasusi, ühe kinnava klassivõime järgi ja demust, ei tegelenud

45 Говори́и́ Института́ истoри́и́ Сибирскoгo унивeрситeтa, т. 24, с. 70

46 И. И. Давно, Западная Россия и ее союзы с Польшей в их истoрической проше, Пpавa, 1924.

47 ENSV RAKA, f. 402, nim. 4, o.-ü. 1005, ek. 87.

rad uurima ajaloo probleemidega. Oma uurimis-
teemadega pöördusid nad kaugemene minevikku,
mis oli iseloomulik paljudel kodanlikele aja-
loolastele imperialismi perioodil. Nende maailma-
vaade oli ideoloogiline, filosoofilise tõelõpida-
miste lähtunud suurel määral positivismist.
Kuid vääril hindamist nende teine töö uute
allikmaterjalide otsimisel ja publitseerimisel;
hinnatakse ka nende töö konkreetset ajaloo-oluste
teadmiste rikkendamist.

b) Üldajaloo uurimine

XIX saj. II poolel teglendid üldajaloo uurijad
põhiliselt poliitilise ajaloo uurimistega. Sihitatud
oldi ka usheline ajaloo uurimisest. 1874-1896
üliõudis tegutsenud Richard Haussmann
uuris liivimaa ajalugu, ~~ostades~~ seda arheo-
loogiliste uurimistega. R. Haussmann aitas kaasa
ülleni Eesti Õpetatud Seltsi arheoloogia
kollektiooni tõustamisele.⁴⁵ Prof. O. Waltr oli
spetsialiseerunud reformatsiooni ajaloo uurimisele.
Tema põhilisus energiaga oli, leida uusi väsi-
kirju lääne - Euroopa arhiividest, et neid

45 Eesti biograafiline leksikon I-IV, toimetanud A.R. Cedelberg,
Tartu, 1926-1929, lk. 124.

avaldata ja teaduslikult hinnata.⁴⁶

XIX saj. lõpul sai üldajalo uurimise valitserena uus suund. 1861a. taluvalvareformi tähtsus Venemaa ühiskondlikus elus pani ajaloos uurima lääne-Euroopa riikide majanduselu, eelkõige nende agrariseeritud ja talupoegade elu. Ilmatsi huvi tundma 'vana aare' ajast Prantsusmaa, tööstusliku põlvkonna algse Inglismaa ja nende kolonisaatori slaavi dedele vastu.

Esimene uus suund esindaja Partu üliõpilane Kievi üliõpilane konvendite A. Jasinski. Prof. A. Jasinski sai tugera historiograafia-alase ettevalmistuse prof. Ikonnikov'i käe all, kes oli peajuhiks vene historiograafia-alaste suuamete uurimuste ja artiklite autor. Esmõrgis redis prof. Ikonnikov võimalikult täiuslikku ajaloos kirjelduse bibliograafia koostamise.⁴⁷ A. Jasinski muudis leenquid slaavlaste ajaloost prof. Florinski ja prof. Fortinski juures. Nõimane oli tunnustatud spetsialist slaavlaste keele ja uurimisel. Otseselt tema juhendamisel spetsialiseerus Jasinski tõehide seltsaet-majandusliku ajaloos uurimisele. Esimene teema antud teema kohta ilmus 1895e.

Семство кондалусе лангас Трехтс итхиконнес X-XII saj.⁴⁸

46 ENSV RAKA, f. 702, nim. 3, s. -a. 3163, lk. 2-10.

47 В. К. Иконников, Опыт русской исторической науки, т. I, Киев, 1891-1892; т. II, Киев, 1908.

48 А. К. Лебедев, Падение златого века и начало обрусения X-XI вв., Киев, 1895.

Prof. A. Jassinus tähtsamaks tööks oli tema doktoridissertatsioon „Esseed ja uurimused Tõelise sõnneel-majanduslikust ajaloost kehejal.“⁴⁹ Selle eduka koostamise järel tunnustati töö Teaduste Akadeemia poolt domonoonori preemia vääriliseks. (vt. lk. 39).

Prof. A. Jassinus teise Tõelise ajaloa uurimisel süner selles, et ta lükkas ümber ebatõedusliku uudeelium teooria ajandusliku formatiooni eksistentsist kehejalas Tõelhis.⁵⁰ Mõningal määral tundis ta huvi ka koheliku ajaloost vastu. 1835e.

esimesel Jassinus avaliku loenguga „Liivi ordu loengus“, kus esites üigid seinkokti liivi ordu loenguse põlgused, valjuures lektori sümpeetikkumulus eesti rahvale. Tõonud välja põlgused, mis ordu loengus oli peretametu ja seoduspärsere, esimes Jassinus rasedete ke vene šovinismi elemente. Need avaldused loengu lõpus sõnedes: „nüüd hekkas liivimeele tungime vene ajaloost valgus, hekkasid välja kirjuseme üige ja vebe arengu alged kehe riikliku epüüdi all, kes on ühtviisi hestaktlik kõige oma alamate suhtes, ilma rahvustiku ja religioosse vahete.“⁵¹

49 A. K. Зинкевич, Опыты и исследования по сравнительной и экономической истории Печен в Европе и Азии, Копенб., 1801.

50 В. К. Ушонинов, Основы русской этнографии, т. II, Киев, 1808, стр. 74.

51 A. K. Зинкевич, Пятое издание Печенского общества, „Уч. зап. Коп. Ун.“, 1838, No 3, стр. 31-32.

Tartu perioodil näitas prof. A. Janinski ennast mitte ainult viljaka teadlase, vaid ka ühiskondliku tegelase. Nii esutas ta 1808. a. ajaloos-olud kursused naistele, võttis osa keskkoolis ajaloos-õpetamise teemase kontrollimisest ja peen-
damisest,⁵³ olis aktiivne „Õpetajate Kirjandusliku ühingu“ liige.

Seoses prof. A. Janinski lahkumisega Tartust, arvas tema kohale kenkaja ajaloo uurijana Peterburis ülikoolis töötanud V. Regel, tuntud Bütsentsioloog.

XIX saj. 50-70ndatel aastatel langes Bütsentsi ajaloo uurimise vee teadlaste hulgas. Juttu tuleb kolt selles suunas Moskva ülikoolis ajaloolastele.⁵⁴ Peterburis ülikoolis hakkas Bütsentsi ajaloo uurime prof. Nasiljevski, kes koondas endale ümber mitmeid õpilasi. Tema eesmärgiks oli luua Peterburis Bütsentsi ajaloo uurimiskeskus, mis tegeleks Nõue-Bütsentsi suhete uurimisega ja annaks sellega oma panuse Euroopa teadusele.⁵⁵ Sealjuures ta ei jüandnud uneldada üliõpilaste Lääne-Euroopa kenkaja uurimisest,

⁵² ENSV RAKA, f. 702, nim. 3, s. -ü. 2059, lk. 15.

⁵³ A. K. Демский, Отчетъ по статистике преподавания истории в Рижской учебной округе, „Гл. Зап. Юр. Уч.“, 1803, № 3.

⁵⁴ С. К. Вакк, Историческая наука в Императорской университетне 3-125 лет, жизнь исторических наук, Император, 1848, стр. 27.

⁵⁵ И. К. Треве, В. П. Васильевский, как учитель науки, СПб., 1833, стр. 14.

juttides oma õpilaste tätelepemu laieldoste
teaduste omendamise vajadusele kuuajal üldse.
Näljapaistremetus õpilastele prof. Vasiljevskis
juures olid V. Regel ja A. Vasiljev.⁵⁶

V. Regel oli Teaduste Akadeemia poolt välj-
antava ajakirja „Bütsantsi ajaloost“ toimeteja.⁵⁷
Arunud Tartuuse organisatsiooni prof. V. Regel me-
ajaloos-ala ajakirja väljaandmist. Ajakiri
„Byzantiniškesse obozrenie“ (Ülevaade Bütsantsi
ajaloost) oli määratud bütsantsi kiriku ajaloos,
filoloogias, kirjanduses, kunsti ja arheoloogias-ala
tööde avaldamiseks. Prof. V. Regel oli selle ajakirja
toimeteja. Ajakiri võitis peagi laialdast tunnus-
tust, selles avaldasid oma töid mitte ainult Tartu-
vaid ka teiste Venemaa ülikoolide bütsantoloogid.
Prof. V. Regeli tuntumad teaduslikud uurimused
kuulusid põhiliselt Peterburi perioodi, mil ta
tegeles Bütsantsi ajaloos dokumentide otsimise
ja avaldamisega. Tema tähtsaim kogumik „Analecta
Byzantino-Rumica“⁵⁸ sisaldab väärluslikke docu-
mente Bütsantsi - Vene suhetest. Väitlus, docu-
ment tsari tiitli kinnitamisest Ivan IV-le

⁵⁶ С. К. Барк, Меморандумская работа в Императорском университете, стр. 31.

⁵⁷ Самар, стр. 32.

⁵⁸ Byzantiniškesse obozrenie, m. I - III, 10 peatükki, 1915 - 1917.

⁵⁹ B. A. Pnau, Analecta Byzantino-Rumica, c. II, 1891.

Konstantinopoli patriarhi poolt 1547. Prof. V. Regels
teine suurem dokumentide kogumise sisaldab
Natopeidise kloostri ürikuid.

1918a. suure ülikooli evangeerimisega sirdus
ka V. Regel Novonõsi, kus jätkas Bütsantsi ajaleo
uurimist. Ühtlasi valiti ta eimeses Novonõsi
Riikliku Ülikooli rektoriks (1918 - 1925).⁶⁰

Uus-aja ajaleo küsimustega tegelemaid
professoreid oli väitlitsel peensoodselt Tartu üli-
koolis kolm inimest

Prof. P. Andraes oli lõpetanud Moskva üli-
kooli hülgava ettevalmistusega, sest seal õpetasid
pehmed vene teadlased. Nene-aja õppijaks oli
Bütsantsi ajaleo spetsialist prof. Gerje, kesega luges
prof. Vinogradov, uus-aja ajalugu prof. Korelin.⁶¹
Nene ajalugu lugesid prof. Kljutschinski ja prof. Sijfo-
kov.⁶² Kõik mainitud õppijad olid ajaloolaste
tunnustatud ka lääne-Euroopa teadlaste poolt.
P. Andraes pühendas suure osa oma õpingutest
prof. Gerje ja Vinogradovi seminaride teost
osavõtmiseks, kuid spetsialiseerus uus-aja ajaleo.

Tema uurimise põhiprobleemias sai XVIII saj. kaise

⁶⁰ П. К. Эрмачев, Из истории старейшего православного университета, Eesti NSV ajaloo küsimusi, vol. VI, TRÜ Toime-
kirjed, vihik nr. 258, Tartu, 1970, lk. 311.

⁶¹ Ученые Московского Университета, Москва, 1954, стр. 923

⁶² Samas, lk. 336.

poole Prantsusmaa ja selle provintsihaldus-
süsteemi arenemine. Tähtsamad tööd selle probleemi
kohta olid „Provintsihaldus-süsteem Prantsus-
maal „vane korra“ ajastu nimesel etapil (1774-1788),
Provintsi intendentid.“⁶³ ja juba Tartus ilmunud
„Prantsusmaa haldusajalo materjalid.“⁶⁴ Nimese
töös areldas prof. P. Andeser dokumente, mis
olid koostatud Prantsusmaa „vane korra“ ajastu
haldus-süsteemi kohta, kuid hilisemal ajal. En-
nuse materjali selles töös ei saadud Prantsus-
maa Rahvusliku Arhiivist ja areldatud esme-
kordselt. Oma raamatelt oli prof. P. Andeser
tunipiline imperialismi- ja kodanliku ajaloole,
kes lähtus oma töös valitsuse kleri seis-
noktedelt ja eitas revolutsioonideid. Tunnustatud
Prantsusmaa XVIII saj. ajaloo spetsialistina ei näitke
ta Prantsuse suure Kodanliku Revolutsiooni
teemat, alles prantsuse bürokraatliku absolutismi
pooldaja.

Prof. P. Andeseri lahkumise järel Kieri üli-
kooli tuli üldajaloo kateedri uus-aja ajaloos
õppejõuks Peterburi üliõpilane kavenendine A. Veniljer.
Ka tema oli prof. Veniljeri õpilane (V. Regel semel)

63 П. К. Эрзнев, Пробинженерская агроинженерия во Франции в послеземное пору еперо поряда. Пробинженерская инженерия, сиб., 1900.

64 П. К. Эрзнев, Материалы по агроинженеривной истории Франции в послеземное пору еперо поряда, юрьев, 1902.

Teme tähtsamed tööd olid „Bütsantsi ja araablastel, poliitilised suhted Bütsantsi ja araablaste vahel Amovise dünastia ajal“⁶⁵ ja „Bütsantsi ja araablastel Iraklidaania dünastia ajal (867 - 953)“⁶⁶. Neis töodes avaldus küll prof. A. Vasiljevi suur eruditsioon, kuid tema tööd ei nätku ajalooportsi reeduspärasuste mõistmist, ei kujune välja mingit kindlat sotsioloogilist teooriat. 1912 a. läks prof. A. Vasiljev tagasi Peterburi ülikooli, kuhu jäi ka nõuogude perioodil õppejõuks. Sellest perioodist on hinnatud tema „Lõngud Bütsantsi ajaloost“⁶⁷, milles on antud ammendas ülevaade Bütsantsi impeeriumi ajaloost, selle algusest kuni lõnguseni.

Aastatel 1913 - 1918 töötas üldajaloo kateedris uus-aja ajaloos õppejõuks prof. J. Tarle.

J. Tarle oli Kiievi ülikoolis korvendiin, õppinud prof. Lutsitski (Nene historiograafilise koolkonna üks esindajad) ja prof. V. Antonovitsi (Ukraina ajaloolaste koolkonna rajajaid) juhtimisel.⁶⁸ Prof. V. Antonovitsi ümber kogunes kulu

65 A. A. Васильев, Византизм и арабы. Политические отношения Византизма и арабов в первом арабском государстве, СПб., 1900.

66 A. A. Васильев, Византизм и арабы в первом мусульманском государстве (867-953), СПб., 1902.

67 A. A. Васильев, Лекции по истории Византизма, Петроград, 1923.

68 Советская Венгерская Инженерная м. I, Москва, 1961, стр. 633.

noori ajaloolasi, kes, vabanevad küll slaavo-
 filsetest ideedest, püüdnud aga ideelisesse
 slaavlaste föderatiivset ühiskondlikku korde, mille
 eesmärgiks oli näidelda slaavi loimude iteseisust.⁶⁹
 Nende tööd olid ideelistliku vellekunge. Noor
 Tarle ei olnud küll nendega otseselt seotud,
 kuid lüüsi filosoofiliste küsimuste vastu võinud
 reakt. Tema spetsialiseerus üldajaloo prof.
 Lutsitski mõjulusel, kes oli tunnustatud nii
 Venemaal kui ka välismaal Prantsusmaal, vana
 korra' ajastu spetsialistina, kellele ta eraldas
 oma õpilases lüüsi ühüäige just Prantsusmaa
 ajaloo vastu. Andnud kõrge hinnangu J. Tarle
 kandidaadidissertatsioonile teemal „Pietro
 Pomponazzi ja skeptitsistliku liikumise Itaalias“
 XVI saj. alguses,⁷⁰ mille autor esitas ülikoolis
 lõpetamisel 1896 a., tegi prof. Lutsitski ette-
 paneku oma õpilase jätkamiseks professori kaitse
 ettevalmistamises. Kõus aastat hiljem sõitis
 J. Tarle esmekordselt välismaale, et faatada
 Pariisi arhiivides. Sel ajal alustas ta oma uurimusi
 mitme eri küsimuse kohta, kujunes põhi-
 metoodilidena olid veel kasutatute arhiividekuumelded.

69 Современная историческая наука, т. I, стр. 639.

70 С. В. Птаче, Период Помпонazzi и его значение в истории философии в Уманьском журнале XVI века, Киев, 1937.

J. Tarle ajaloolised väited kujunesid välja teoreetilisel perioodil, mil oli lähemas proletaarne revolutsioon Venemaal. Tulvunud küll marxistliku filosoofia metodoloogiaga jäid tema teooriasiski veel määravaks kodenlik-liberaalsed ideed ning domineerivaks poliitilise väärtuse teene.

Peagi alustas J. Tarle majandusliku küsimuste uurimist, eiti töölisklassi osas käsitledes. Tema teooria selle kohta on „Thomas Moure ühiskondlikud väited seoses tema seaga Inglismaa majandusliku olukorraga“⁷¹ ja „Euroopa XIX saj. ühiskondliku liikumise ajaloos initsiatsioon“⁷². J. Tarle ei mõistnud veel täielikult töölisklassi kui käige revolutsioonilisena klassi osas ühiskondliku liikumises ega väinud töölise konkreetset jõudu ühiskondliku korra muutmisel. See tuleb hiljem. Hilvi töölisklassi probleemide vestu oli J. Tarlel tingitud seoses Venemaal lõppenud tööliste ühiskondliku pöörde ja kasvava tööliskultusega.

Samasajalt tegeles J. Tarle Itaalia ajalooga ja lääne-Euroopa absolutismi käsitlemisega.⁷³

⁷¹ Е. В. Тарле, Общественные воззрения Тьера, Мора и Бейли с экономическим составлением Аммели в но введении, СПб., 1901.

⁷² Е. В. Тарле, Очерки и характеристика из истории европейского общественного движения в XIX веке, СПб., 1907.

⁷³ Е. В. Тарле, Ученые Умелии в средние века, СПб., 1906; Италия административная в эпоху Европы, СПб., 1906.

Märgitatuna 1905 - 1907a revolutsioonist pöördus J. Tarle lõplikult täoliselt ajaloo probleemide juurde, kitsamalt just Prantsusmaa XVIII saj. lõpu uurimisele.⁷⁴ Hiljem kujunes temast Napoleoni-aegse Prantsusmaa ajaloo suurim ja silmapaistvaim spetsialist.

Tartu perioodil asus prof. J. Tarle kontinentaalsele kaardis süsteemis uurimisele,⁷⁵ mis Napoleoni I poolt organiseerituna mõjutas tugevasti kogu Euroopa arengut. Esimese ajaloolasena käsitles ta seda küsimust terviklikult, uurides mitte kontinentaalsele kaardis süsteemi üldse, vaid ka selle mõju erinevatele tööstusharudele Prantsusmaal, sidudes kõike seda ajajõuga omapärase. Ta tõi välja kontinentaalsele kaardis eesmärgid; purustada Inglismaa merel, et vabaks seda inglaste konkurentsi kontinentil ja võita endale uue kung.⁷⁶ Prof. J. Tarle kasutas sellel tööl väga palju Pariisi, Londoni, Keegi, Hamburgi ja Beoni arhiividest avastatud uusi dokumente, kuid siiski ei kujunenud veel

74 E. В. Тарле, Работы кнзе во французском в эпоху революцион, т. I, СПб., 1903, т. II, СПб., 1911.

75 К. А. Воеводин, Коммунистическая система в кнзе проф. Тарле, "Истор. журн. Сер. Проб.", 1915, No 3, стр. 183

76 E. В. Тарле, Коммунистическая система, т. I, Москва, 1913; т. II, Москва, 1916.

antud töö küsimust ammendavaks. Kõvale jäid riigi finantside, börsipöörde ja rahvusliku krediidivõime küsimused ja nende arengu uurimine lokaalse tingimustes. Nimetatud uurimise jätkuna alustas prof. J. Parle Itaalia kuningriigi majandusliku korraldamist.⁷⁶ Itaalia sai kõige enam Euroopa riikidest mõjulehted Napoleon'i tegevusest, mida ka J. Parle püüdis näendada.

Nii Tartus ülikoolis õpetamise aoste jooksul avaldas J. Parle üle 50 monograafia, artikli või retsensiooni.⁷⁷

Prof. J. Parle uurimistegemine jätkus peale Oktoobrirevolutsiooni Petrogradi ülikoolis, kus ta muutus ühe juhtivaid näimogude ajaloole. Nõukogude riigi teaduslik üldsus hindas väga kõrgelt prof. J. Parle tööd: juba 1927a. valiti ta N.S.V. Riigi Teaduste Akadeemia korrespondentiks. Suurem osa tema tööd on rajatud varem läbi töötamata tehtud materjalidulgal, samuti ka paljud publitsistlikud ja kriitilised artiklid ajalooste, rahvusvaheliste suhete, poliitiliste ringkirjanduslike küsimuste kohta on säilitanud oma teadusliku ja historiograafilise väärtuse kuni tänapäevani.

⁷⁶ E. B. Тарле, Из истории ...

⁷⁷ E. B. Тарле, Исторические очерки корабельного и военного дела, 1816.

Ajaraühemikul 1896-1918 jäeti üldajaloo asteen-
rises dotsentuuris kolm üliõpilast lõpetanud noormeest.

Esimene neist oli M. Bretškovits, kes aletas 1901 a.
tööta, prof. L. Jaminski juhendamisel, viimase näjn-
tusel ta lemmas tegelema slaavlaste ajaloo. Esi-
mese tööna valmis M. Bretškovitsil „Sojtopolk - Po-
morje vürst.“⁷⁸ Selles tüüpi-monograafias andis ta
ülevaata Pomorje ajaloost kui ka historiograafiast.
Jätkunud sama teema uurimist andis ta XIII saj.
Pomorje ajaloo kohta käivate käsikirjade ja
dokumentide klerifitseerimise, mis esid ilmusid
viimase 60 a. jooksul vii kogumikus. Esimese
keskajaloo traditsiooniline tööna ilmus M. Bretš-
kovitsilt Pomorje kloostrite ajalugu, mille ta
rõhutas kloostrite suurt osatähtsust kristluse ja
uusaja kultuuri levimisel Pomorjes.⁷⁹ Ida-Pomorje
sotsiaalmajanduse ajaloo kirjanduses ei ühtinud
tema suuremad valitsete teooriaga. M. Bretš-
kovits näitas, et keskajaga Pomorje mesallhivimise
oli isiklikult sõltumatu. Germaniseerimine sai
seel võimalikuks kloostrite väimulikkonna väime-
maise (selle) koosseisu tõttu. Ka kollektiv vürstid
aitasid sellele kaasa, nähes Saare koloniseerimise

⁷⁸ М. В. Брежнев, Святопольскъ, князь Полоцкий, 1096, 1302.

⁷⁹ М. В. Брежнев, Первые Полоцкие конвенты, 1096, 1305.

rõimelust ennast materiaalselt paremini kindlustada.⁸⁰ Tundub, et M. Bretskitzi selline teooria on õige, kuigi ta ei suuda veel analüüsida majanduslikku küsimust, mis seeris kolonisaatorite veldoraks saamisega Ida-Ponozje kaasne.

Reskeim küsimus, millega M. Bretskitz tegeleb, on slaavlaste ajaloo perioodistamine. Slaavi köimud põlvud kunagi olnud ühel järjel kultuuri, sotsiaal-poliitilise ja majandusliku arengu poolest. Kuni X sajandini oli võimalik käsitleda slaavlaste ühtset ajalugu; X-XV saj. kuuluvad slaavi rahvad mitmete eri maade võimu alla, mis tingis nende välise arengu erinevusi, need süvenesid reeglisi XV-XVI saj. Sellise pikra perioodi kestel mõjutati eri slaavi rahvad teiste maade poolt, mille tagajärjel oli slaavi köimude täpne eraldumine ja kaugenemine üksteisest, kuid need jäid siiski vastastikkustesse suhetesse ja säilitasid arengus mõningaid ühiseid jooni.⁸¹ Selle rõttiski M. Bretskitz aluses slaavlaste ajaloo perioodistamist. Tema poolt eristetud perioodiseering on järgmine:⁸²

I vanim periood (arheoloogiliste andmete põhjal)

II slaavlaste jagunemine (m. a. algus kuni kristluse vastuvõtmiseni 8 saj.)

⁸⁰ М. В. Брещкин, Периодическое развитие восточных славян, стр. 47.

⁸¹ М. В. Брещкин, Периодическое развитие восточных славян, стр. 47. Муск. зап. Проб., 1915, No 9, стр. 103 и др.

⁸² Там же, стр. 105 - III.

III slaavlaste kultuuriline lakukulöömine
(\bar{X} - \bar{XV} saj.)

IV suurte kultuuriliste ja poliitiliste
muudatuste ajastu ja slaavlaste loplik
valdumine (\bar{XV} - \bar{XVIII} saj.)

V slaavlaste kultuuriline taastund
ja slaavlaste valdumise loplik
kuhitingijäenimine (\bar{XIX} - \bar{XX} saj. algus)

Sellise perioodiseeringu andis H. Bretskovitš
läätluses kultuurilise ja poliitilise ajaloos reegust.
Tähtsana jättes ta aga arvestamata - slaavlaste
sotsiaal-majandusliku ajaloos.

1912 a. kaitses H. Bretskovitš magistrandisortat-
siooni teemel „Linejuhetus Ida-Pomorje rüüst-
riigi sotsiaalsüsteemile”. Eduluse kaitsmise järel
määrati dotsent Bretskovitš Kaasas ülikooli
üldajaloo kateedriks.⁸³ Sellega seotavad andmed
H. Bretskovitši kohta kui jättes arvestamata 1931a.
Tartu ülikoolile läkitatud pabrit seete Brets-
koviiti dokumentaalid püüasid esjas Serasteopolise.⁸⁴

1905 a. jäeti kateedriks P. Jankovniko
prof. Q. Vasiljevi juhendamisele, kus ta hakkas
uurima Bütsantoni ürikuid, eriti liiose seore

⁸³ ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, s. ü. 174, lk. 383

⁸⁴ Samea, lk. 403.

⁸⁵
 kloostrite omi. Sellises jões P. Jenuvenco tihki
 töötama välismae arhiivides, mille tulemusena
 ta avaldas mitmeid artikleid Bütsantsi ajaloost
 1918. a. kaitses ta magistrandisertatsiooni teinud
 Bütsantsi ühikute uurimise ⁸⁶

1909. a. jäeti ajaloo-õnnema lõpetamisel
 G. Tanjatin üldajaloo kategooria juurde. Tema
 kujunes hiljem Rootsi-Vene suhete uurimise
 spetsialist. Tartus alustas ta erimesena De la Gardie
 arhiivi uurimist ning koostas selle kinnelise
 arhiivifondi säilitamise eest üldiselt varade
 erakoolitamisega ajal. ⁸⁷ G. Tanjatin jätkas Veni-Rootsi
 suhete uurimist ka näimegude perioodil,
 sellest annab ka tunnistust tema poolt 1953. a.
 Tartu ülikoolis saadetakul sepeest tööst
 "Иювенева сугебе" ⁸⁸

Kokkuvõtlikult eeldes väärivad üldajaloo-
 laste tööst märkimist just prof. A. Jeninski
 tegevus, kes erimesena suutis endale äige kinnang
 Tšehhi sotsiaal-mejanduslikule arengule. Kõrgelt
 tuleb hinnata prof. V. Regli tegevust ajalooliste
 ajavahemike teinematamisel. Uus-aja ajaloolaste

85 ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, n.-ü. 2048, lk. 4.

86 П. А. Янувenco, Ученые Бузунничкой пароме,
 Копее, 1918.

87 ENSV RAKA, f. 402, nim. 3, n.-ü. 637, lk. 4.

88 П. А. Янувenco, "Иювенева, сугебе", Куромов, 1952.

KOKKUVÖTE

Seoses 1889a. ülevahevastluse ülikoolide
põhimääruse säteleva reuendamisega Tartu ülikooli
tuotati riide ümberkorraldusi: muudeti osaliselt
akadeemilise struktuuri, õppetöö ja asjaajamine
viidi üle vee keelele. Naatamata tsarismi reuend-
sioonilistele taotlustele oli neil ümberkorraldustel
ne progresiivsed tulemused. Peeti lõpp baltisaksa
aadli ülemõimule ja mõjule ülikoolis, millega
avanes sinna lai tee vee jt. rahvustest õppe-
jõududele ning üliõpilastele. See võimaldas tihen-
dada sidemeid vee ja progresiivse vee
kultuuri vahel. Muudatused toimused üliõpi-
laste rahvuslikus ja sõtsiaalses koosseisus. Kiiresti
kõnes vee rahvustest üliõpilaste arv, nende sot-
siaalne koosseis muutus põhiliselt kodanlikuks

ja ränketode liikumises.

Ajaloo õpetamise alal toimusid suured muudatused uuses kindlele kursuste süsteemile üleminekuga. Hakati koostama õppepläne, mille täitmist näuti nägilt üliõpilastelt. Õppeprogrammid nägid ette laiskeardelise ajalooalaste teadmiste andmist üliõpilastele, et valmistada neist keskkoolõpetajaid. Õppeaeg ajaloo üliõpilastele kestis 4 aastat. Ülikoolis lõpetamiseks pidi kas sooritama eksamid, et saada graduate'itud üliõpilase diplom või sooritama eksamid ja lisaks veel kaitsma kandidaadi töö, et saada ajaloo kandidaadi diplom. Ajavahemikul 1896 - 1918a (mil vene professor ja os üliõpilaskonnast erimeeris Voronovi) lõpetas ajaloo erakonna 145 inimest.

Ajaloo õpetamiseks oli ette nähtud kolm professuuri: vene ajaloo, kreeka ja ajaloo ja uusaja ajaloo. Üldkursuste kõrval leeti ka loenguid ajaloo abiteadustest (etnograafia, arheoloogia, allineta õpetus jne). Vene-aja ajaloo distsipliini leeti klassikalise filoloogia ja arheoloogia kateedri poolt. Loengute planeerimisel pöörati suurt tähelepanu praktikumide läbiviimisele, mis did vajalikud visuaalsete uurimistöö võtete õpetamiseks ajaloolastele, eriti rõhutati praktikumidel

dokumentide analüüsimist ja nende kehtendamist.

Käsitletaral perioodil raketlõhn Tartu ülikoolis seitse ajaloo professorit. Neist kaks (J. Šmurlo ja J. Lappo) kuuluvad vene ajaloo kateedrisse ja viis (P. Ardešes, A. Veniljer, J. Tarle, A. Jassinski ja V. Regel) üldajaloo kateedrisse. Kõik need olid saanud kae ajaloo-akadeemia ettevalmistuse kuulsate vene ajaloolaste juures, tihti ka vene ülikoolides. Tartu ülikoolis tulid need juba küpsate teadlastena ja jätkasid oma probleemide uurimist, avaldades neist arvukalt artikleid. Vene ajaloo õppejõu prof. J. Šmurlo uurimistemes olid Venemaa sõjanduse katoliinlike meesdega Peter I valitsemise perioodil, prof. J. Lappo uuris veel kaugemat minevikku - Vene-Sedu suhtel XVI saj. Armeenia revolutsioonilises liikumises nägid nii J. Šmurlo kui ka J. Lappo ohtu kehtivale korrale, näistmete selle olemusest. Oma vaadetele jäid need täiustatult kodantskaks ajaloolasteks.

Üldajaloo professorite põhilised uurimisalad olid järgmised: Bütsantsi ajalugu (V. Regel, A. Veniljer), Fieehhi ajalugu (A. Jassinski) ja Püentsemaa ajalugu XVIII saj. lõpul ja XIX algul (P. Ardešes ja J. Tarle). Eriti märkimist väärib prof. J. Tarle ajaloo uurimise akadeemia kehtivus Tartus

aastail 1913 - 1918a. Selle jooksul kirjutas J. Tarle ühe oma tunnustatumasid uurimusi "Kontinentaalbloueed", millega pani aluse oma hilisemale "Napoleonianale". Tartu perioodil avaldas Tarle üle 50 monograafia, artiklit ja ülevõtteid.

Üldajaloo kateedri juurde oli ette nähtud ka dotsentuur, mille kohad täideti Tartu ülikooli keraandiline poolt. Esimese ajaloolasena jäeti dotsentuur M. Bretškerits, kes pani aluse slaavi rahvaste ajaloo uurimisele ja vestavete loengute lugemisele ülikoolis. Magistrit P. Janovennu spetsialiseerus Bütsantri ajaloo uurimisele ja 6. Janovennu uurimistöödele olid Rostri - Nene sukked XVII sajendil.

Tartu ülikoolis ajaloolased võtsid aktiivselt osa rahvusvahelistest kongressidest ja ajaloo forumitest. Mitmed ajaloolased (J. Tarle, A. Veniljer) saidid oma töödega tunnustust Lääne - Euroopa ajaloolaste poolt.

Ajaloo professorite meelneareede oli idealistlik (võija arvavad prof. J. Tarle), nende ajaloo-alester teaduslikes uurimustes leidus juba materialismi elemente, kuid teinime ei saanud nende tööde kegestude materialistlik ajalookäsitlus, sest juba nende teoste analüüside tugines uurimine

ii väimeldanud seda.

Vääril mõnivinist, et peale Oulooüineroohu-
sisoni kujines prof. J. Tarlest üks juhtivamad
nõuogude ajaloolasi, kellele juha 1927. omis-
tets NSV Soidu TA akadeemiumi nimi; prof. V. Ke-
gel valiti esimeses Voroneži Riikliku Ülikooli
rektoris; G. Zanjatinski sai tuntud nõuogude
meditsinist. Seega on Tartu ülikool andnud ke
ajaloo alal one pemsse nõuogude ajaloo-
teaduse arengusse.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

KASUTATUD KIRJANDUS

ALLIKAD

Marxismi - leninismi klassikud

Lenin, V. I., Millest mõtlevad meie ministrid?

Teesed, köide 2, Tallinn, 19

Lenin, V. I., Rahvareidusministeeriumi

poliitikesest, Teesed, köide 19, Tallinn, 19

Arhiivimaterjalid ja allikpublikatsioonid

Eesti NSV Riiklik Ajaloo Teatarkirj, f. 402 -

Tartu ülikool, nim. 3, 4, 5, 9.

Экзаклекционные требования, кои вы должны

удовлетворять ценностям, Спб., 1885.

Личный состав Императорского Юрьевского

Университета, 1896 - 1918 [сентябрь, Юрьевь,

1896 - 1918

Обозрение лекций Императорского

Юрьевского Университета, 1896 - 1918 [сентябрь,

Юрьевь, 1896 - 1918.

Полное собрание законов Российской империи,
т. IV, 1884, СПб., 1887.

Положение о производстве испытаний в Дерптском
Университете на звание действительного студента
и на звание степени, Дерпт, 1866.

Правля для студентов и посторонних слушателей
Императорского Дерптского Университета, Училища
Замески Императорского Юрьевского Университета,
1893, No 1.

Правля, предavanja и программы испытаний
въ комиссии историко-филологическаго факуль-
тета при Юрьевском университете, Юрьевъ, 1894.

Сборник постановлений Министерства народного
просвещения, т. IV, 1884, СПб., 1889.

Üldkäsitleused ja teatmetused

Биографический словарь, юбилейный выпуск за
100 летия существования Императорского
Юрьевского Университета, ред. Н. В. Певницкий, т. II, Юрьев,
1903.

Eesti Biograafilise leksikoni I-IV, peatoimetaja A. R. Cederberg,
Tartu, 1926 - 1929.

Eesti NSV ajalugu, II köide, teinest. J. Saak, Tallinn, 1963.

Новый энциклопедический словарь

Советская историческая энциклопедия

Mou kirjanodus

- Арданов П. Н., Материалы по административной истории Франции в последнюю пору старого порядка, Юрьев, 1902.
- Арданов П. Н., Мельеж во французской провинции, "Сб. Уч.-Лит. общ.", т. VI, 1902.
- Арданов П. Н., Провинциальная администрация во Франции в последнюю пору старого порядка, СПб., 1900.
- Арданов П. Н., Современная история Третий международный конгресс историков в Лондоне, "Жур. Лит. Нар. Пров.", 1913, № 3.
- Арданов П. Н., Вопрос о русской эмиграции на международно-исторических конгрессах, "Жур. Лит. Нар. Пров.", 1913, № 10.
- Брикевич М. В., Первые Полоцкие конястры, Юрьев, 1905.
- Брикевич М. В., Термодизация истории славян, "Жур. Лит. Нар. Пров.", 1915, № 3.
- Брикевич М. В., Святополк, князь Полоцкий, Юрьев, 1902.
- Эрикссон П. К., Из истории эвакуации Тартуского Университета, Eesti NSV ajaloo muuseumi, kd. VI, TRÜ Taimetised, nr. 258, Tartu, 1970.
- Гриве М. К., В. Г. Васильевский, как учитель науки, СПб., 1893.
- Иконников В. К., Очерк русской исторической географии, т. I, Киев, 1891-1892; т. II, Киев, 1908.
- Яковенко П. А., Изучение Византийской печати, Юрьев, 1918.
- Яковенко П. А., Псковская летопись, Колонов, 1952.
- Ясинский А. Н., Очерки и исследования по социальной и экономической истории Руси в средние века, Юрьев, 1901.

- Якимский А. Н., Отчет по постановке преподавания истории в Рижской учебной округе, "Уч. Зап. Юр. Уч.", 1903, № 3.
- Якимский А. Н., Падение Ливонского ордена, "Уч. Зап. Юр. Уч.", 1898, № 3.
- Якимский А. Н., Падение ливонского ордена в ливонском обществе X-XI вв., Киев, 1895.
- Краснопольск М. В., К вопросу об университетской реформе, "Сод. Иссл. - лит. Обоз.", т. I, 1906.
- Краснопольск М. В., Некоторые особенности в устройстве Императорского Юрьевского Университета, Рига, 1907.
- Латто И. И., Отчет профессора Имп. Юр. Уч. И. И. Латто по ревизии преподавания истории в средних учебных заведениях Рижского Учебного округа, Юрьев, 1912.
- Латто И. И., Современное состояние науки русской истории и задача ее университетского преподавателя, "Уч. Зап. Юр. Уч.", 1906, № 1.
- Латто И. И., Западная Россия и ее соседние с Польшей и их историческая прошлая, Прага, 1924.
- Латто И. И., Великое княжество Литовское за время существования Модименной Унии до смерти Стефана Батория, СПб., 1901.
- Латто И. И., Великое княжество Литовское во второй половине XIV-го века, Юрьев, 1911.
- Ревель В. Ф., Аналекта Византия - Russica, СПб., 1891.
- Ревель В. Ф., Византизм и Россия, СПб., 1898.
- Ростовцев Н., Третий международный конгресс в Риме, "Истор. Вестн. Юр. Прогр.", 1912, № 11.
- Зурме, Я., Очерки по историкогеографии Латвии, ч. I, Рига, 1949.
- Шмурло Е. Ф., Канцлер Румянцев и по заслуги в русской историкогеографии, СПб., 1898.

- Шмурло Е. Ф., Критические заметки по истории Петра Великого, «Иур. Мин. Жур. Пров.», 1900.
- Шмурло Е. Ф., Метрополит Евгений как ученый, СПб., 1889.
- Шмурло Е. Ф., Новый город в Туркестанской степи, «Северный Вестник», 1887.
- Шмурло Е. Ф., Очерки жизни и деятельности К. К. Бестужев-Рюмина, Юрьев, 1893.
- Шмурло Е. Ф., Ответ о двух пограничных в России и за границу, «Гр. Зап. Юр. Лт.», 1894, № 2.
- Шмурло Е. Ф., Петр Великий в русской литературе, СПб., 1885.
- Шмурло Е. Ф., Письма и бумаги Императора Петра Великого, СПб., 1887.
- Шмурло Е. Ф., Русская историческая география в оценке Бестужев-Рюмина, Юрьев, 1893.
- Шмурло Е. Ф., Русские поселения за южными алтайскими горами на китайской границе, «Северный Вестник», 1898.
- Шмурло Е. Ф., Заметка по вопросу о начале русского флота при Петре Великом, «Иур. Мин. Жур. Пров.», 1896.
- Шмурло Е. Ф., XVI -й век и его значение в русской истории, СПб., 1894.
- Шмурло Е. Ф., Восток и запад в русской истории, Юрьев, 1895.
- Тарле Е. В., Экономическая жизнь итальянского королевства при цезарствовании Наполеона I, Юрьев, 1916.
- Тарле Е. В., Коммунистическая Япония, Юрьев Невск., 1913.
- Тарле Е. В., Общественные воззрения Толома Мора в связи с экономическим состоянием Англии в это время, СПб., 1901.
- Тарле Е. В., Очерки и характеристики из истории европейского общественного движения в XIX век, СПб., 1904.

Тарле Б.В., Пётро Поклоняльщи и египетское движение
в Италии начале XVII века, Киев, 1897.

Тарле Б.В., Рабочий класс во Франции в эпоху революции,
т. I, СПб., 1909; т. II, СПб., 1911.

Васильев А.А., Лекции по истории Византии, Петроград,
1923.

Васильев А.А., Византия и Арабы. Политические отно-
шения Византии и Арабов за время Австрийской
династии, СПб., 1900. (1806 - 1818)

Васильев А.А., Византия и Арабы за время Маке-
донской династии, СПб., 1902.

Военский К.А., Коммунистическая система в книге
проф. Тарле, "Истор. Виз. Проб.", 1915, № 9.

Лекции по истории Византии, Петроград, 1923.

Византизм и его роль в истории человечества, Москва, 1928.

Преподавание истории в Партусской
университете (1896 - 1918)

Май Коорлет

Резюме

Главной целью данной работы является исследование преподавания истории в Партусской университете в конце XIX и начале XX вв., а также ознакомление с основными научными направлениями исследовательской работы преподавателей истории.

В ^{конце} 1880-х годов царское правительство, подталкиваемое развитием капитализма и обострением классовой борьбы в стране, осуществило ряд буржуазных по своему содержанию реформ и в области образования. В общей системе преобразований по линии министерства народного просвещения были осуществлены и реформа

Партусского университета, проведенная в конце 1880-х и начале 1890-х годов и выразившаяся в частности распространением на него устава 1884 года. В связи реформой были предложены следующие изменения: чтение лекций должно было проводиться на русском языке, частично измененная структура кафедр и т.д. Эти преобразования содействовали ослаблению позиций реакционных кругов местной и зарубежной немецкой профессуры в университете. В объективных результатах проведенных нововведений явилась быстрая демократизация студенческого состава и приближение университета к достижениям прогрессивной русской культуры.

Значительные изменения произошли в области преподавания истории. В связи с введением курсовой системы обучения и обязательных учебных планов ограничивалась в известной степени возможность более узкой специализации, стали готовить в основном историков широкого профиля (с переходом на русский язык преподавание в школах резко возросла потребность в учителях для гимназий). Срок обучения на историко-филологическом факультете продолжался четыре года. Университетский курс завершался три годами выпускных экзаменов

и присвоения звания действительного студентами все сданы выпускных экзаменов и публичной защитой кандидатской работы с присвоением степени кандидата. Всего за период с 1896 по 1918 г. окончено полный курс исторического отделения 145 человек.

Для преподавания исторических дисциплин на историческом отделении были предусмотрены три профессуры: по русской истории, по истории средних веков и по новой истории. Помимо общих курсов преподавались и вековедческие предметы (источниковедение, историческая география, этнография, археология и др.) Древнюю историю читали профессора кафедры классической филологии и археологии. Основными формами учебной работы были лекции по общим курсам ($\frac{1}{3}$), чтение специальных курсов ($\frac{1}{3}$) и практические занятия, т.е. анализ документов, научные рефераты и диспуты ($\frac{1}{3}$).

С 1896 по 1918 г. в Тартуском университете сменилось 7 профессоров истории, из них 2 по русской истории и 5 по всеобщей истории (Е. Шмурло и И. Ланто по русской истории; В. Ардашев, А. Васильев, Е. Тарле, а А. Якимский и В. Релье по всеобщей истории). Из них Е. Тарле и А. Якимский были воспитанниками Киевского

университета, А. Васильев, В. Редель, Е. Шмурло
и Палло - Петербургского и П. Ардашев -
Московского университетов. Все они получили
хорошую научную подготовку у известных
в то время русских историков (Виноградов,
Ключевский, Лущицкий, Васильевский и др.)

Объектом исследования Е. Шмурло были
связи России с католическими странами в
период царствования Петра I; внимание же
и Палло привлекало еще более отдаленное
прошлое - русско-литовские связи в XVII веке.
В научной проблематике профессоров ведущей
истории можно выделить три основные
направления: история Византии (А. Васильев,
В. Редель), история Мексики (А. Якимович) и
история Франции конца XVIII и начала
XIX вв. (П. Ардашев и Е. Тарле). Наиболее
плодотворными и эрудированными учеными в
рассматриваемый период были проф. Е. Тарле,
исследовавший историю французской
буржуазной революции и написавший свою
знаменитую «Кеоплеониаду». В частности в
Тарту Е. Тарле написал более 50 научных
работ. Тартуские профессора принимали
активное участие в международных исто-
рических форумах (в Лондоне, в Риме, Австралии и т.д.)

При подготовке всеобщей истории была предусмотрена докторантура, которую занимали выпускники Тартуского университета К. Брегкевич специализировавшийся по истории славян, П. Яковенко - по истории Византии и Г. Захвятиш - по русско-шведским связям в XVII веке.

По философским воззрениям почти все преподаватели истории были идеалистами (не исключением Е. Тарие), но политическим убеждениям - либералами.

Достойно отметить, что после Великой Октябрьской социалистической революции проф. Е. Тарие стал одним из крупнейших советских историков, в 1927 г. он был избран действительным членом АН СССР; проф. Ревель был первым ректором Воронежского университета; Г. Захвятиш стал известным советским медиевистом. Таким образом, Тартуский университет внес определенный вклад в создание советской историко-культурной науки.

SISUKORD

Sissejuhatus	lk. 2
I ptk. Ajaloos-keeleteaduskonna õppe- korraldus aastail 1896-1918	lk. 9
II ptk. Ajaloos õppejõud Tartu üli- koolis aastail 1896-1918	lk. 29
III ptk. Ajaloolaste peenised uurimis- alad ja -suunad.	lk. 52
a) Vene ajaloo uurimine	lk. 57
b) Üldajaloo uurimine	lk. 69
Kokkuvõte	lk. 85
Kasutatud kirjandus ja allikad	lk. 90
Resümee	lk. 96